

perspektivy

Sešit 5 • Únor 1963

Z OBSAHU

List mladému příteli

Z nových českých veršů

Z překladů světové poezie

Esaje a studie od Pichy, Husy,

Jíry a Rozehnalů

Rozhovor Hlavatého s Želivánem

Beletrie

Kritické poznámky

5

K u l t u r n í s b o r n í k

Universum Press Co., 149 Wooster St., New York 12 • Cena \$ 1.00

Z OBSAHU

LIST MLADĚMU PRÍTELI	1 — 2
Z NOVÝCH ČESKÝCH VERŠŮ	
<i>Robert Vlach: Tak těžko bylo čekat</i>	— 3
<i>Zas vane jetelový dech</i>	— 3
<i>Astronaut</i>	— 4
<i>Libuše Rybníčková: Veracruz, zrána na pláži</i>	— 5
Z PREKLADU SVĚTOVÉ POEZIE	
<i>Josef Martinek: Door-In-The-Wall</i>	— 6
<i>Večer v Apačerii</i>	— 7
<i>K. J. Erben přeložen Josefem Štýbrem: The Garland</i>	— 8
PRŮHLEDY A PRŮLOMY	
<i>Dr. Zdeněk Picha: Nové perspektivy ve vývoji duševna</i>	9 — 27
<i>Karel Husa: Problémy dnešního skladatele</i>	27 — 34
<i>Dr. Jaroslav Jíra: Francouzská léta malíře Františka Tichého</i>	34 — 39
<i>Alois Rozehnal: O vyhlídkách gradualismu</i>	39 — 43
ROZHOVORY	
<i>Václav Hlavatý rozmlouvá s Pavlem Želivanem</i>	44 — 48
BELETRIE	
<i>Petr Den: a Praha píše dále . . .</i>	49 — 52
KRITICKÉ POZNÁMKY	53 — 60

Kulturní sborník PERSPEKTIVY

Redaktor Ladislav Radimský

Redakční poštu adresujte na adresu redaktora: 205 East 82nd Street, New York 28, N. Y. — USA. Rukopisy se nevracejí. Redaktor si vyhrazuje právo zkracovat text. Podepsané články nevyjadřují nutně stanovisko redaktora nebo vydavatele.

Vydává F. Švehla

Tiskne Universum Press Co., 149 Wooster Street, New York 12, N. Y. Cena každého sešitu sborníku je \$ 1.00 nebo protihodnota v jiných měnách. Možno předplatit libovolný počet sešitů. Darů na tiskový fond se užije k zaslání sborníku do Československa, odkud nelze čekat peněžní poukazy. Předplatné, event. příspěvky na tiskový fond a administrativní korespondenci adresujte na vydavatele.

Perspektivy

Sešit 5 • Únor 1963

Milý příteli,

píši Ti tento dopis na počátku roku, znamenajícího patnáct let exilu. Patříš ke generaci, která musela odejít z domova hned po skončení studií, ke generaci, jež si stále říká "mladá", ač moje, když nám bylo čtyřicet, si tak neříkala. V cizině nikdo z vás to neměl lehké, těžce jste se museli probojovat cizí řečí na svá krásná místa. Jsi dnes profesorem na universitě a Tví vrstevníci odpovědně pracují ve veřejných i soukromých službách. Děláte čest sobě i národu, z něhož jste vyšli, a nikdo z toho nemá větší radost než generace nás starších.

A přece — účelem tohoto dopisu není, abych Tě velebil, nýbrž abych Tě pokáral sporným právem staršího. Vytýkám Ti a Tvé generaci, že je o vás málo slyšet — mimo rámec vaší vlastní odborné práce. Odborná práce je mnoho, není však všecko. Vyčítám Ti, že není Tě vidět na důležitých úsecích národní práce, a že nehraješ svou vinou na národu roli dědičné onu úlohu, která Ti patří a které se nevyhneš. Krátce řečeno — a proč bych to neměl říci otevřeně? — Tvá generace není dost vlastenecká — samozřejmě až na krásné výjimky, které září tím velkolepěji jako démanty v písku konformismu a indiferentnosti.

Začnemež politikou! Jsi prý otráven exulantskou politikou, v níž prý staří, neschopní a hádaví drží všecka místa a nikoho mezi sebe nepustí. Ale, ale, milý příteli, což pak někdy staří politikové dobrovolně odcházeli na pensi? Což pak kdy někde sami uváděli mladé s kloboukem v ruce na svá křesla? Mladí se na ně přece vždy a všude museli posadit sami! Už proto, že se od nich právem žádá, aby dokázali, že dovedou vládnout.

Řekl jsi mi, že se Ti nelíbí zastaralé stanoví Rady svobodného Českosloven-

ška, anachronicky vybudované na neexistujících politických stranách, a že těžce neseš nedostatek praktického národního programu. Což pak mladí mají čekat, až jim staří národní program nadiktují? Nemají jej sami hledat? Není mezi Tvou generací dost profesorů politických věd, kteří by měli přestat "vědecky" zkoumat minulost a její viny, a začít rvát vavříny budoucnosti? Slyším, že Společnost pro vědy a umění prý musí organizovat sjezdy s anglickými přednáškami, které pak v anglickém jazyku vydá, aby vás "mladé" k sobě přivábila. Jinak prý se odcizíte národu. Je to pomluva či není? Vždyť mladí čeští a slovenští vzdělanci mají sami "vdábi" a ne být "vdabeni", mají být podnětem a ne předmětem naší kulturní činnosti!

Až na čestné výjimky nevidím články, psané Tvou generací, v krajaňských a exulantských listech. Jsouť přece tak špatné — psát do nich by bylo pod její úroveň! Za nízkou úroveň však neodpovídají jen pisálkové mizerní, kteří do nich píší, nýbrž i Ty, autor vynikající, který jim nikdy ani drobtů svých moudrostí neutroušíš!

V Tvé generaci, milý příteli, je nemálo slavistů a profesorů literatury. Vidím však málo recenzí a kritik českých a slovenských knih, vydaných doma i v exilu. I tento zjev Jsi mi vysvětlil: nemáme přece v exilu literární revue úrovně, aspoň kritického měsíčníku, v čemž máš jistě pravdu. Dodávám jenom, že kdyby se náš exil hemžil samými Šaldy a Černými, nebylo by Tvé vzácné spolupráce tolik třeba.

Vím, že přísně kritisuješ Perspektivy — jen soukromě a nikoliv veřejně. Právem je kritisuješ, měly by být lepší. Je hanba, že je rediguje člověk starý. Věz však, milý příteli, že bych to redigování s radostí a se svým požehnáním předal někomu mladšímu — s jednou podmínkou: že můj nástupce bude skutečně mladý svým nadšením, obětavostí a velikostí svých cílů.

Nevím, zda sis, milý příteli, uvědomil, že patříš k poslední české a slovenské generaci v Americe — již proto, že Tvé děti již neumějí mluvit a psát Tvou materštinou. Ano, vím, že heslem Spojených států je věta "E pluribus unum". Nezapomeň, však, že konformistická jednota není jednotou, o níž toto heslo mluví, a že čisté a jasné světlo americké svobody je tvořeno spektrem národních barev, neumazaných studem za svůj původ.

Rád uveřejním, milí příteli, Tvou odpověď na tento dopis v Perspektivách. Obávám se však, že žádnou nedostanu.

Pozdravuje Tě
LADISLAV RADIMSKÝ

V Novém Yorku, v lednu 1963.

Z nových českých versů

TAK TĚŽKO BYLO ČEKAT

K Dunaji běžela, Dunaje se ptala

Robert Vlach

*Tak těžko bylo čekat
(hvězd všude jako much)
Jen pes a potok (řeka?)
druzi mých samomluv.*

*Dávno je Brok v psím ráji,
tlustý a lenivý.
(Svůj ráj i vody mají:
proč jinak tekly by?)*

*Tak úplná je lůna,
kamenný dívčí žal,
hluboký, široký Dunaj
a šalvějová dál.*

ZAS VANE JETELOVÝ DECH

Pletla věnec olivový

Robert Vlach

*Zas vane jetelový dech
(zanech ty husy, pojed' s námi)
přes jednosměrné cesty Čech,
tak dávno a tak za horami.*

*Oblohy olivový tón,
ještěrka na hřbitovní zídce.
Kdosi slyší, jak zvoní zvon
za kraj, co zalakla polednice.*

*Prozírá čas už neznámý
a ani neví, že byl vězeň.
Ani neví, že čeká mír
a snad i radost na vítěze.*

ASTRONAUT

Robert Vlach

*Můj osud, možná kabina
(jak neohlížel bych se na zem)
život v ni divy zapíná,
míhá se obraz za obrazem;
můj osud, možná kabina
astronauta, jenž cítí bázeň.*

*Divy dobré i divy zlé
zas z minula se odvíjejí,
bezvýznamné i jizvivé
rozvichťí noc i sovy její;
jizvivé divy, divy zlé
chtějí být drápkem v nových dějích.*

*Vědmy (tři vědmy z Mackbetha?)
v chlapectví přičekly mi cosi,
co těžké je, co neuzlétá,
co muž jak domov v sobě nosí;
vědmy (tři vědmy z Mackbetha)
točí se kolem vlastní osy.*

*Na ženy myslím (na těla,
křehké křivky a žhavé plochy,
pád ženy za pád anděla)
ženy krásnější nežli sochy;
na ženy myslím (na těla)
— té bezpečnosti a těch pochyb.*

*Valí se válka, praská v švech
svět sotva naučený v škole;
i nebe mokvá (nebe-břeh)
pták apokalypsy jím prolét;
valí se válka, praská v švech
bylí (jen holé kosti koled)*

*A visí, visí visatec,
šklebí se, kývá, hrozí, kroutí,
můj exil, oběšený švec
(ohoho, čas už hude zlou ti)
můj exil visí, visatec
(sám čert ho nechce odřiznouti)*

*Na slova myslím (na duše)
na prach i vše, co z prachu ustává;
můj pravý hlas byl zahlušen
(předlouho hledala se zpráva)
na slova myslím (na duše)
a hluk mých pouští opadává.*

*Pro letce platí jenom let,
strhává tmou, když zrak mu cloní,
sen — devatero divný květ,
ozónem hvězd už výška voní;
pro letce platí jenom let:
smrt dole je — co je mu po ní.*

*Můj osud, možná kabina
(co je v ní těsné, co v ní zebe)
život v ni divy zapíná,
život v ní míhá světlo s chlebem;
můj osud, možná kabina
astronauta, jenž objal nebe.*

VERACRUZ, ZRÁNA NA PLÁŽI

Libuše Rybníčková

*A zas je den za fialovou mlhou
šedomodrý břeh solná voda roší,
na lov loudaví tropickou mdlobou
chystají své bárky rybáři bosí.*

*Tíše vyplouvají po dlouhém svahu vlny
v novém ránu, vedení osudem,
slunce jak míč vyskočí ohně plný
a rozleje se dokořán obzorem.*

*V dohledu parník opouští zem,
ospalým houkáním vjíždí do dálky,
roztrhne moře, zanechá temný lem
a bílý dým, jakoby z pohádky.*

*Žlutá záplava jasu na hladině
pronikne pobřežím ke kmenům palem,
kde moře v písku a v bílé pěně
pláže se rozplývá táhlým žalmem.*

*Od věci k věci chvíle se pláží
ve vlhkém ovzduší bujné vegetace.
Vlna na pláži čelo snílka chladí.
Ó věčné melancholické meditace!*

Z překladů světové poezie

DOOR-IN-THE-WALL

Josef Martínek

*Netřeba vám spolykat
čtyři desetiny gramu
mescalínu
jako Aldous Huxley,
když si pootevřít chtěl
Dvůrka vnímání*

*Žiješ-li dost dlouho v poušti
užiješ tu plné dávky
transcendentálního zážitku.*

*Ten opojný jed
není jenom v peyotu,
v mescalu rostoucím
v pískách pouště.
Mescal jej jen destiluje,
konzervuje.
Je v kamení,
v šedém písku a šalvěži,*

*v dechu vánku, který dýcháš,
kapkami modře nevidnými
v duši padá,
pavoučím kradmo opřádá
srdce ulekané.*

*Všichni proroci to znali
a prožili,
všichni šli napřed do pouště
poslechnout si posupný
skřek svého knížete temnot
ve White Sands,
u Alamogorda
v Novém Mexiku.*

Anglicky uveřejněno v Step Ladder,
Galesburg, Ill., 1956.

VEČER V APAČERII

Josef Martínek

*Tohle je tichý koutek
indiánského léta
z oblasti Velkých jezer.*

*Sem si chodí odpočinout
když ze skřínky klenotní,
otevřeně ztuhlým prstem
prvního mrazu
utrátí všechny své indiánské dary,
náhle dané, náhle odebrané:*

*— záplavy chladivých barev
rozlité v severních lesích,*

*pavučiny mlživých jiter,
z nichž jsou tkána nejistá odpoledne,*

*apačské měsíce, střežící
kukuřičná pole a pozdní milence*

*a ticho pouště,
o půlnoci shozené na vody
s vášněmi podzimních dní
pro stará, valem se tratící srdce —*

*Sem se vrací
domů,
do země Apačů,
spát a spát a spát
a nasbírat nových snů,
aby mělo co utrácet
zas na podzimním nájezdu
na chicagský kraj.*

Anglicky uveřejněno v Scimitar
and Song, Sanford, N. C. 1955.

THE GARLAND

K. J. Erben

*A mother died and to her grave was carried,
Her orphans had remained behind;
They came each morning where she had been buried
And hoped their mother there to find.*

*Then keen compassion touched the mother's bosom;
Her soul returned to the ground
And entered a green leaf and purple blossom
That covered thickly her low mound.*

*And in its breath the children knew their mother;
They recognized her every time,
And with the blossom cheering one another,
They named the herb, the Mother's Thyme.*

*Ó Mother's Thyme of our beloved country,
Ye olden lore our people knew!
I plucked you from the mounds of folk and gentry —
To whom shall I now offer you?*

*To plain garland modestly I'll turn ye
And a gay ribbon to it pin,
And send you to far lands on a long journey,
To meet so many of your kin.*

*May be, a daughter of a gentle mother
Her pleasure in your breath shall find;
May be, you'll meet a son of a brave father
And touch his heart, young, good and kind.*

*(Přeložil dr. Josef Štýbr. Překlad této vstupní
básně přinášíme jako ukázkou Štýbrova překladu
Erbenovy Kytice.)*

Nové perspektivy ve vývoji duševna

Dr. Zdeněk Pícha

Po překonání nesčetných nesnází bylo letos dlouho připravované mé dílo *Duševno a jeho organizace* vydáno v Reykjavíku v německém znění pod názvem *Die psychische Energetik und die Organisation des Seelischen*. V něm se přidržují přírodních věd dneška i včerejška, zejména též kvantové teorie, atomové fyziky a moderní biochemie, a z nich jakož i z tradiční psychologie a z vlastní introspekce vyvozují důsledky pro psychickou energetiku. Letošní kongres fyziků, nositelů Nobelových cen, v Lindau prokázal správnost stanoviska Wernera Heisenberga, že elementární částice hmoty představují jen různé možnosti projevu skutečně základní substance světa, energie, jež se přeměňuje ve hmotu tím, že může na se vzít tvar elementárních částíček. Nejnovější akcelerátory protonů v Ženevě a v Brooklynu (USA) dovedou rozbít nejen atomová jádra, nýbrž i známé elementární částíčky v částíčky ještě jemnější. Nejsme pak již daleko od základní energie, nevykazující tvar částíček hmoty. K té patří psychické energie neřídící se Planckovou konstantou.

Psychická energetika nečeká již na to, jak bude na konec upravena dosud zcela neobjasněná matematická struktura Heisenbergovy teorie polí, psychická energetika může své dedukce pro psychologii provádět z nynějšího stavu teorie hmoty; dedukce ty zůstanou i pak v platnosti.

Na tom základě vybudované zásady psychické energetiky vysvětlují namnoze zcela uspokojivě základní problémy psychologické dosud záhadné. Někteří důmyslní a poctiví badatelé novější doby jdou směle ku předu, dívají se na další vyvoj psychologie z nových hledisek a docházejí k výsledkům sáhajícím za střízlivou psychickou energetiku. Jsou to zvláště čtyři badatelé, na které

jest nutno upozorniti. Především Pierre Teilhard de Chardin s knihou *The Phenomenon of Man* 1960, pak letos zesnulý astronom Gustav Strömberg, *The Soul of the Univers*, a *The Searchers* 1948, *Space Time and Eternity* 1961 a pak Louis Pauwells a Jaques Bergier *Le Matin des Magiciens* 1961.

Tito badatelé se zabývají otázkami, jež jsou jaksi doplňkem psychické energetiky, totiž: 1) otázkou styčnosti energií fyzikálních s psychickými ve vesmíru. 2) významem evoluce tvorstva pro psychismus, a 3) otázkou, můžeme-li čekat, že z našeho normálního vědomí se vyvine vědomí vyšší a jaké.

I. Všeobecná povaha styků energií psychických s energiemi fyzikálními.

Základ podstatné rozdílnosti mezi oběma těmi druhy energií vidí psychická energetika v rozpojitosti jejich záření, jež u fyzikálních energií jest podle kvantové theorie vázána na celé násobky Planckovy konstanty na její násobky danou frekvencí. U psychických energií jest však ta rozpojitost jemnější. Jen u živých organismů jest možno sledovati působení těchto jemnějších energií na hrubší energii fyzikální, poněvadž jsou v těch organismech zesilovače podobné těm, které dovedou v živé buňce zprostředkovati účinek nehmotného fotonu na rovnovážné stavy fyzikálních energií v buněčných tkáních, i když jen jediný foton zasáhne citlivý objem buňky, čímž vyvolá zjev mutace, určuje tudíž a zahajuje děje makrofyzikální.

Spojitosť energií fyzikálních s psychickými vidí psychická energetika nejprve v přeměně fyzikálních energií smyslových počitků, na př. zrakových, v energie vjemové, jež při té transformaci ve styčných bodech nabývají jemnosti potřebné k tomu, aby vzbudily resonanci energií subjektivního vědomí, vědomý zážitek. Děj ten jest podrobně vylíčen ve spise "Duševno a jeho organizace" teorií styčných bodů.

Další účinek energií fyzikálních na psychické dění vidí psychická energetika v působení genů při růstu organismů. Desoxyribonukleové kyseliny a bílkoviny v genech stávají se vlivem obklopující je živé protoplazmy nositeli "kodu" čili "informace", jež udává směr buněčnému dělení a tvoření tkání. Tato informace má již ráz psychických energií, ona se šíří bez dalších řetězů chemických přeměn na příslušná místa buněk a tkání. Na ně navazují informace nových genů, až dojde k vytvoření celistvého organismu. To všechno jsou práce psychických energií látkové výměny organismů.

U G. Stromberga nalézáme jiné názvosloví těch zjevů. On vychází od radioaktivního záření, při němž částice alfa, atom hélia, opouští potenciální ob-

last jader atomů radia, "poněvadž vedoucí vlny těch částic sahají přes tuto potenciální oblast, čímž dána jest pravděpodobnost, že částice alfa se dostane za hranice přitažlivosti jader, opustí atom radia a řízena jsouc svými vedoucími vlnami, pohybuje se v prostoru".

"Elementární částice jsou energie ve velice soustředěné formě a vedoucí vlny určují, kde máme očekávat, že nalezneme tyto svazky energií. Částice nevědí vůbec, kde stojí nebo kam mají jít, jsou to vedoucí vlny, co určuje jejich pohyb v hranicích, které jsou dány velikostí kvanta".

"V atomech jsou elementární částice stmeleny nehmotnou vlnovou strukturou, která má jisté prostorové a časové vlastnosti. Takové struktury jsou také základem organisace atomů v molekuly, v krystaly a pevná tělesa".

Přijmeme-li tuto Strombergovu hypotézu, nemůžeme ty nehmotné vlnové soustavy položit na roveň s našimi psychickými energiemi látkové výměny, jež jsou v nich zahrnuty, ale s pojmem nehmotných vlnových vedoucích soustav se zcela nekryjí. Nehmotné vlnové soustavy jsou činny také v neživé přírodě, ony na př. udržují struktury krystalů. Rozpustíme-li krystal v kapalině, rozptýlí se v elementárnější součástky, po případě v molekuly té látky a každá molekula podrží svou speciální nehmotnou vlnu, která jí propůjčuje její specifické vlastnosti a účinky a jest odlišná od nehmotné vlnové soustavy celého krystalu.

G. Stromberg vyšel od "elektrodynamické theorie života" podle Burra a Nerthorpa, (1935) a přidal se k jejich mínění, že jistý elektrodynamický vzorec je primární a do jisté míry určuje vzorec morfologický. "Za růstu organismu se vtěluje tekutá hmota výživné látky mající zvláštní elektrickou strukturu, na př. proteiny, do existujícího již elektrického pole složité struktury. Organisující pole jsou primární vlastnosti vesmíru a jsou do jisté míry uzpůsobovány přítomností hmoty".

V živé přírodě jsou nehmotné vlnové řídící soustavy podmíněny a ovlivňovány výskytem protoplasmy. Gén, jenž jest molekulou, jejíž nehmotná vlnová struktura jest výslednicí spolupráce takových struktur kyseliny desoxyribonukleové a bílkovin, snad i jiných chemických součástí, není osamocen, on jest článkem nitkovitých chromosomů. A právě to začlenění do protoplasmy mnoha buněčných součástí a jiných buněk, do celkovosti organismu, jest příčinou vzniku psychických energií látkové výměny, kodu, informace. Tato informace co nehmotná vlnová soustava vyzařuje z genu na

místa jejího vlivu vyžadující, ačkoli ji samotnou nemůžeme popisovat třemi rozměry prostoru, jen její účinek v prostoru můžeme sledovat, zjišťovat, lokalizovat na hmotných strukturách. Bytí této informace nedá se zjistit fyzikálními prostředky právě tak, jako se nedají zjistit energie vjemové a představové a jejich souhra s energiemi subjektivního vědomí při dějích myšlení elektroencefalografem, jenž zaznamenává jen výkyvy elektrického potenciálu v povšechném fyziologickém dění v mozku v době myšlení, nikdy ale nemůže poskytnout diagram myšlenky v jejích podrobnostech.

Podle G. Stromberga "musíme v žijící přírodě ještě více než v neživé požadovat existenci jistých nehmotných prvků i tam, kde hmotné prvky scházejí. V těch obou případech nejsou to prvky totožné".

"Molekulární struktury a vedoucí vlnové soustavy musí si do jisté míry odpovídati, aby zůstaly ve spojení. Nehmotná soustava může do sebe zapojit molekuly mající vhodnou strukturu, i když není asociována s molekulami své buňky. V každé žijící buňce jsou nehmotné struktury, které zachycují aminokyseliny. Ty jsou pak v buňce zpracovávány ve složité proteiny, praví G. Stromberg.

Z organisačního centra přenáší se na buňky potencialita, podle které se tvoří jednotlivé součástky těla. Tuto potencialitu nebo strukturu nazval G. Stromberg génii. "Jméno génie upomíná na příbuznost s gény a ukazuje na jisté vědění, které přesahuje naše chápání".

Jsou génie specifické a všeobecné. Všeobecné génie určují strukturu lidského anebo jiného celého organismu. Ze speciálních nebo podřaděných génii určuje každá strukturu a aktivitu jednotlivé části organismu.

G. Stromberg pokládá génii za moderní verzi aristotelovské entelechie, jak ji hlásal H. Driesch.

Ke Strombergovým géniím patří však také jiné druhy psychických energií, než které psychická energetika zahrnuje pod pojem energií látkové výměny. G. Stromberg praví: "Některé génie mohou být poznávány naším vědomím bezprostředně, tak na př. génie paměti nebo génie prostorového ránce, do něhož jsou začleněny a v souvislou jednotu organisovány vjemy barev" (Zde má na mysli smyslové zážitky vůbec). "Prvky zážitků jsou tvořeny aktivací smyslových génů". (Podle nás jsou tvořeny resonancí energií vjemových v energiích subjektivního vědomí). Naše vědomí rozvíjí patrně omezenou činnost, jež mu vždycky propůjčuje jednotnou povahu, a naše paměť slučuje

pak různé jednotky ve všeobecnou a trvalou jednotu, již jest naše Já (ego) nebo duše”.

“Duše je držitelem paměti, ona jest osobnost, která stojí za pamětí, ona jest neodlučitelná od génie paměti, ona je nezníčitelná”.

G. Stromberg rozšiřuje pojem génii i na energii subjektivního vědomí, na pamětní fond a na energie-vůle. “Skutečné sídlo génie vůle není prý v atomech neuronů, nýbrž v žijícím nehmotném zdroji, jenž jest asociován se žijící, v atomech neuronů zahrnutou nehmotnou vlnovou soustavou. V molekulární struktuře může se do jisté míry aktivita vůle obrazy, zrcadlit, ale ta molekulární struktura není příčinou těch aktivit.”

Strombergovy génie zahrnují téměř celé duševno organismů i s psychickými energiemi látkové výměny a jsou rozříděny do různých kategorií podle svých funkcí.

Proti nim působícím jen v živé přírodě jsou zde vedoucí vlnové soustavy rovněž nehmotné, působící v živé i neživé přírodě a připojující se na primární elektrický vzorec podle theorie Northorpovy.

Vztahy mezi různými fysikálními kvantitami se vyjadřují obyčejně zařazením jejich do soustavy tří prostorových souřadnic a čtvrté souřadnice časové, do čtyřrozměrného světa Minkovského a Einsteinova. Mentální události ale nastávají sice v určitém čase, ale bez zvláštního prostorového umístění.

Fyzik A. Kaluza ukázal r. 1921, že by se dala vyvoditi zjednodušená theorie polí přidáním pátého rozměru. Stejně prokázal r. 1949 J. G. Bennett, že matematické základy theoretické fysiky by se daly zjednodušiti a zevšeobecniti za předpokladu, že vesmír má pět dimensí. Pátou osu nazývá Bennett osou věčnosti, a poněvadž jest kolmá na Minkovského osu času, a také kolmá na tři osy prostoru, ona vyjadřuje oblast za čtyřrozměrným prostoročasem fysiky. Ta nově objevená oblast může se nazvati věčnou oblastí vesmíru. Bennett praví, že důvodem proč nemáme bezprostřední znalost událostí odehrávajících se v té oblasti, jest, že jsme proti věčnosti slepí, eternity blind. V té oblasti nemůže býti žádných jednotek délky nebo času, ona není metrická. Může tam však přece býti jakási mentální separace. To se shoduje s naším chápáním neprostorovosti duševního dění.

Podle G. Stromberga jest oblast věčnosti co kontinuum všude ve styku se čtyřrozměrným prostoročasovým světem. V jistých bodech, které možno na-

zvati zdroji energie, pronikají energie z oblasti věčnosti do protoročasnového světa. Tu pronikající energii můžeme si představit jako předem již existující v nediferencované potenciální formě, jež nejlépe může být označena co mentální. V okamžiku svého původního výskytu elementy energie se pravděpodobně objevily v krajně soustředěné formě jako neutrony v Alpherově teorii kosmické exploze.

Strombergova theorie "autonomních žijících polí" je založena na předpokladu, že zdroje organizujícího elektrického pole nemohou být umístěny v elektricky nabitých částech, z nichž jest hmota vůbec složena, nýbrž že musí být pokládány za zvláštní jednotlivosti v již existujícím poli s topologickými nebo morfologickými, nikoli však metrickými vlastnostmi, jako jest objem. Taková pole mohou zde býti v krajně stažené a odpočívající formě ve vaječné buňce a spermatu, patrně i v génech. Ona musí býti pokládána za nefysikální potencialitu.

Zde jest opět jasná obdoba s psychickými energiemi látkové výměny.

II. Význam evoluce tvorstva pro psychismus.

Všeobecná energie vesmíru jest podle P. Teilharda ve své podstatě fyzikální, ale jest v každém jednotlivém prvku rozdělena na dvě složky, na energii tangenciální, jež spojuje ten prvek se všemi ostatními ve vesmíru, které mají stejný stupeň složitosti a ustřednění jako onen prvek, a na energii radiální, jež každý prvek nutí ke stále větší rozmanitosti jeho složení a k většímu ustřednění, a jež jej tak vede ke spontaneitě, k vědomí.

Slova vědomí používá P. Teilhard v nejširším smyslu, aby jím naznačil "všechny způsoby psychismu počínající nejjednoduššími tvary pocitování, jaké si dovedeme představit, a pokračující až po uvažující myšlení člověka."

Abychom pronikli až ke člověku, musíme začleniti do světového dění novou jeho dimenzi, vědomí. Nesmíme pozorovati jen vnějšek, nýbrž také vnitřek hmoty. Vnějšek se projevuje ve vztazích, které zjišťuje věda v kosmických energiích. Vnitřek věcí se projevuje hluboko v nás, a do jisté míry se vyskytuje v přírodě všude od pradávna.

Podle P. Teilharda jest pojem psychických energií všeobecně známý, ale po vědecké stránce velice temný. Poměr účinnosti fyzikálních energií k ú-

činnosti psychických zdá se mu vylučovati transformaci jedněch ve druhé. Ale na př. u vnímání jest spotřeba fysikální energie malinká a ekvivalent její ve vniklých psychických energiích odpovídá té spotřebě. Vyrovnání děje se ve shodě se zásadou zachování energie.

“Evoluce tvorstva jasně ukazuje, že zdokonalování nervové soustavy jest organicky asociováno s pozitivní variací psychismu”. Ale nesmíme zapomínat, že také psychismus musil sám a samostatně prodělati vývoj psychických sil od dráždivosti protoplasmy k pudům, k pocitům, k vnímání, uvědomování a vůli.

“Vznikem bílkovin a protoplasmy pohnula se hmota země rozhodným směrem, aby se soustředila na povlak zdánlivě zanedbatelné tloušťky, na biosféru. Ona geogenese prodloužila se v biogenesi, aby nakonec došla svého výrazu v psychogenesi”.

A ve psychogenesi vznik uvažování u člověka znamená mohutný vývojový stupeň. Reflexe jest schopnost vědomí, obracet se samo na sebe, aby se postřehlo co objekt nadaný svou vlastní bytostí a hodnotou, aby nejen poznávalo, nýbrž i vědělo, že poznává. Touto individualisací sebe samé živá bytost, jež se dosud rozdělovala na rozptýlené kruhy vjemů a činností, byla učiněna ve své vlastní hloubce ústředím, kde všechny dojmy a zkušenosti se proplétají a spojují v jednotu, jež jest si své organisace vědoma.

Uvažující ústředí ustředňuje se dále vnikajíc do nového prostoru a zatahujíc ostatek světa do skutečností je obklopujících, tvoříc spojitou a lépe organisovanou perspektivu. Člověk se stává osobou v personifikaci a skrývá ni.

Když v živé bytosti poprvé se uzřel pud ve vlastním zrcadle, učinil celý svět velký krok kupředu. Pro volbu našich konání a pro zodpovědnost za ně jsou důsledky toho objevu ohromné a pro porozumění přírodě směrodatné. Pro umožnění této nové éry musí zde býti co korrelát nějaký podklad, nějaký nositel přiměřený oné operaci, myslící vrstva, noosféra. Země dostává svou duši.

V lůně země rodí se nový tvar myslí, proděláváme obrození, změnu, která z nás činí nové tvory. Nová intuice, probuzení, zahrnuje úplnou přeměnu fysiognomie světa. V osmnáctém století začalo pronikat z přírodopisu světlo do obrovských hloubek minulosti, ale teprve v devatenáctém století

vyšlo světlo odhalující nepopíratelnou spojitost všeho, co existuje. Čas a prostor jsou opět organicky spojeny, aby společně tkaly látku vesmíru. Evoluce byla poznána.

Ona je více než hypotese, theorie nebo soustava, ona je generální podmínkou, k níž všechny hypotese, všechny soustavy se kloní, které ony musí vyhovovati, mají-li býti myslitelné a pravdivé. Vědomí vstoupilo do stupnice nových dimenzí, nový vesmír se zrodil.

Moderní člověk je schopen viděti všechno ve výrazech nejen prostoru a času, nýbrž také ve výrazech trvání nebo, což je totéž, ve výrazech biologického, prostoročasu, jest neschopen hleděti na cokoli, na něco vůbec, i na sebe, jinak.

Vlákna kosmogenezise vyžadují na nás, abychom je prodloužili způsobem, který zasáhne hlouběji než do masa a kostí. Akt, kterým ostří našich myšlenek proniká absolutnem, jest jev výskytu, emergence. Evoluce zasahuje psychická pásma země a přenáší na spirituální konstituce nejen kosmickou látku, nýbrž i kosmický primát. "Člověk objevuje, že není ničím jiným než evolucí, jež si uvědomila sebe samu". (Julián Huxley).

Člověk je šípem, který udává cestu pro sjednocení světa ve výrazech života. Všichni pocít'ujeme tíhu zásahu tajemných sil, dobrých i zlých, jakéhosi nezměnitelného "kvanta", které nám jednou pro vždy zanechala minulost.

Mezi naším bytím a kosmickými prostory je nepřekonatelný nepoměr.

Jen jedna skutečnost zde je schopna přecházeti z nekonečně malého do nesmírného: je to energie, tato plynoucí universální entita, z níž se všechno vynojuje a do níž všechno se vrací jako do oceánu, energie, nový duch, nový Bůh. Takto v bodě Omega země, právě tak jako v jejím bodě alfa jest Neosobno. Býti svým Já, jest předností (či snad vadou?) prvků. Na rozdíl proti tomu Ego se zmenšuje jsouc zatíženo sklonem ke kolektivnímu a universálnímu. Poznání prostoročasu a evoluce nás však přivádí ke zcela jinému stanovisku. Evoluce jest vzestupem vědomí, podle čehož by měla vyústiti v nejvyšší vědomí, což předpokládá zaobalení se bytostí v sebe samu. Bylo by chybou prodloužení křivku hominise směřem k rozptylu. Jen hyperreflexí, touto hyperpersonalisací smíme myšlenku extrapolovati. Dnes budují přírodní vědy a filosofie kolektivní názor světový, na němž

každý z nás spolupracuje. V něm možno spatřovati první náznaky agregace ještě vyššího řádu, zrození jakéhosi centra konvergentních milionů a milionů elementárních center rozptýlených na celém povrchu myslící země.

Význačným rysem evoluce je Teilhardův pojem komplexifikace, který rozebírá Julián Huxley. Pojem ten ukazuje na vznik postupně dokonalejší organisace, jež se projevuje za vývoje kosmu v přechodu subatomárních částic v atomy, v molekuly, buňky, mnohobuněčné organismy, v přechodu ke zvířatům, k primitivnímu člověku a nyní k civilisovaným společnostem. Znamená však mnohem více, a to sklon všechno prostupující, přivádějící vesmír a všechny jeho části k tomu, aby místně i ve svém celku v sebe organicky se zaobalovaly, sebe překrývaly (*enroulement, repliement organique sur soi même*). Tento děj jest doprovázen stoupáním energetického napětí ve výsledných korpuskulárních organisacích. J. Huxley jej nazývá "konvergentní integrací". Podle P. Teilharda vede tato komplexifikace k posílení duševní činnosti, k vyššímu vědomí.

Stoupající počet lidí spolu se zlepšením dopravních prostředků zvyšuje napětí v noosféře a přiměje ji ke v sebeobalování. Psychologická teplota stoupá. Tím vyvíjí lidstvo jako celek silnější, složitější a integrovanější činnost, jež je vede po cestě pokroku k vyšším hladinám hominise.

III. Vyšší vědomí podle L. Pauwelse

Le matin des magiciens. Jitro, ráno kouzelníků. Rozbřesk nového denního světla, které nám přináší průkopníci matematiky, přírodních věd a psychologie opouštějící tradici a nezastavující se před objevy, které se nám zdají neuvěřitelnými. Skoro ve všech vědách se otevřely brány, ale budova fyziky stojí zde beze zdí, katedrála celá ze skla, kde se obráží světlo z jiného světa, nekonečně blízkého.

Louis Pauwels ve věku 19 let se rozhodl zasvětit svůj život založení psychologie a filosofie mystických stavů, chtěl postavit most mezi mystiku a moderním duchem, ale rozšířil svá bádání na celý obor psychologie zejména na stav vyššího vědomí. Psychologie přizpůsobená době, ve které žijeme, měla by prý stavěti na tom, čím se člověk může stát, na jeho možné evoluci. Význam se nemá omeziti na hlubiny, na vrstvy podvědomé, má si všimati také vrcholů, pásma nadvědomého. L. Pauwels míní, že bychom měli jako hypotézi připustiti existenci vyššího vybavení mozku, z velké části nevyužívaného. "Zdaž neexistuje stav, kde by byl celek mozku v činnosti?"

Zde jest zapotřebí si připomenouti, že myšlení není v celém svém rozsahu, ve všech svých podrobnostech zapojeno na s ním rovnoběžné hmotné fyziologické dění v mozku, není jím zcela určováno, nýbrž odehrává se v oblasti duševní, kde psychické energie pracují autonomně. Právě konfigurace těchto energií a jejich práce bude rozhodující pro dosažení vyššího vědomí. Podle L. Pauwelse musíme prý čekat, až pokročí neurofysiologie tak, aby se zrodila neurofysiologie vrcholů. Fysiologie však na to nestačí, hlavní úlohu bude musit provést výzkum duševna. Na ten rozdíl výzkumu se často zapomíná, mluví-li se o "nervech", kde by se mělo mluvit o duševním stavu.

L. Pauwels praví, že dosud byl soustředěn všechen zájem na to, co jest pod vědomím. Pokud jde o vědomí samo, ono v novém výzkumu se nepřestalo jevit co zjev pocházející z nižších vrstev, z pohlaví u Freuda a z podmíněného reflexu u Pavlova. Tím způsobem ono jako celá psychologická literatura spadá pod výrok Chestertonův: Lidé chtějí mluvit o moři, ale mluví jen o mořské nemoci. Ale Chesterton byl katolík, on předpokládal existenci Boha. L. Pauwels pokládá za nutné studovati zjevy, které jsou umístěny nad vědomím, nad inteligencí, které oscilují vyšší frekvencí.

Spektrum fyzikálních oscilací sahá od Hertzových vln přes viditelné světlo do pásma ultrafialového, do pásma paprsků X, paprsků gama a do neznáma. Šnád jest spektrum inteligence, spektrum lidského světla, analogické se spektrem fyzikálních oscilací: v levo pásmo infravědomé, uprostřed úzké pásmo vědomí a v pravo nekonečné pásmo ultravědomí. Toto poslední pásmo nebylo dosud prozkoumáváno leda mystiky a kouzelníky. To málo, co víme o podvědomí, slouží nám k výkladu toho mála, co víme o nadvědomí. To ovšem nemůže stačit. Ve stavu nad stavem vědomí jsou vlastnosti úplně odlišné. Musí ještě býti vynalezeny jiné metody, než jaké jsou metody psychologie stavů nižších.

L. Pauwels a J. Bergier nebádali se strany niterného vědomí, nýbrž se strany ultravědomí, vyššího bdění. Svou školu nazvali školou fantastického realismu. Fantastično musí býti vytěženo z reálna. Opravdová obrazotvornost je něco zcela jiného než únik směrem k nereálnému. Jest projevem přírodních zákonů, účinek styků s realitou, vidíme-li ji přímo a nikoli proceděnou závojem intelektuálního spánku, zvyků, předsudků a konformismů. Moderní věda nás učí, že za viditelným jednoduchem jest neviditelné složité. V moderních poznatcích podivuhodno a pozitivno uzavřely mezi sebou

úžasný spolek. To platí nejen pro fyziku a matematiku, nýbrž i pro anthropologii, dějepis, pro individuální psychologii a pro sociologii.

Hmota obsahuje nepočítalenu energii, je schopna nekonečných transformací a její zdroje jsou mimo náš dohad. Výraz "materialistický" ve smyslu XIX století pozbyl významu, ba i výraz "racionalistický". Logika zdravého rozumu již nepostačuje. V nové fyzice může nějaká věta býti současně pravdivá i nesprávná, $A \text{ krát } B$ není již rovno $B \text{ krát } A$. Táž entita může býti současně spojitá i rozpojitá. Nemůžeme se dovolávat fyziky, abychom odsuzovali ten nebo onen aspekt možného. Elektron prochází současně dvěma otvory. Jest zapotřebí změnití samu strukturu našeho rozumu, abychom to pochopili. Naše filosofie vyžaduje thesi a antithesi. Ve filosofii elektronu je zapotřebí se domnívati, že these a antithese jsou současně správné. To jsou Pawelsovy výtky.

V dění duševním nedají se pro jednotlivé na něm zúčastněné elementy zjistiti ani poloha ani moment setrvačnosti i kinetická energie methodami mechaniky, my je proto pokládáme za neprostorové a za jemnější než fyzikální, čímž není řečeno, že by se nemohly uplatňovati na různých místech prostoru a tam se přenášeti. Jak praví G. Stromberg, u nich je možná jakási mentální separace.

Přejde-li nějaký duch v záblesku extase ze stavu aritmetického do stavu analogického — míněn jest zde rozdíl obdobný rozdílu typů elektronkových typů počítačích strojů — stane se podle L. Pauwelse světlem, prožívá nepochopitelný zjev. Pak upadne zpět. Jeho paměť mu poskytuje jen drobtý toho poznání, které právě měl. A jazyk selže při překladu i těchto drobtů. Nepřekvapuje nás, že řeč která vysvětluje jen vědomí světa ve stavu normálního jasného bdění, selhává, jest temná, jakmile jde o vyjádření hlubokých struktur, jako světla, věčnosti a času, energie a esence člověka. Ale jsou dva druhy temnosti.

Jedna pochází odtud, že řeč je vozidlem inteligence, která se oddává zkoumání struktur, aniž kdy může si je asimilovati. Jest nositelem povahy, jež se marně vrhá na povahu jinou, anebo lépe řečeno, ona nemůže podati svědectví o nemožnosti, jest ozvěnou pocitu nemohoucnosti a exilu. Její temnost je skutečná.

Druhá temnost pochází z toho, že člověk, jenž se chce vyjádřiti, seznal v záblescích jiný stav vědomí. On prožil okamžik v důvěrnosti oněch hlu-

bokých struktur. Jest to mystik typu sv. Jana z Kříže, učenec typu Einsteina, básník typu Galoisova, filosof typu Meyeringova. Vidoucí vrátiv se nazpět ztroskotává při sdílení. Ale čině to, tvrdí s apodiktickou jistotou, že vesmír dal by se kontrolovati a řídit, kdyby člověk dovedl co možno nejlépe kombinovati stav bdění se stavem vyššího bdění. Cosi účinného, profil nějakého suverénního nástroje se objeví v takové řeči. Falcanelli mluvě o mystických katedrálách, Wiener mluvě o strukturách časů jsou temní, ale ta temnost není temnotou, ona je znamením, že někde cosi září.

Nepochybně jedině moderní řeč matematická vyhovuje jistým výsledkům analogického myšlení. V matematické fyzice jsou výrazy "absolutní jinde, kontinua měřítka nuly", měřítka na nepostřehnutelném a přece reálném vesmíru. Matematická řeč dosvědčuje existenci vesmíru unikajícího jasněmu vědomí.

Možnosti lidského ducha jsou neomezené. To nás staví v rozpor s oficiálními vědami, které činí člověku důvěrná sdělení s tou podmínkou, že se nevzdálí z rámce načrtnutého racionalisty XIX. století. Ale nemusí nás to přiváděti v rozpor s náboženským duchem, při nejmenším ne s tím, co on chová v sobě nejčistšího a nejvznešenějšího. Člověk může přistoupiti k tajemstvím, *viděti* světlo, *viděti* věčnost, zachytiti zákon energie, integrovati se svým niterným konáním rytmus všeobecného osudu, míti smyslovou znalost posledních konvergentních sil a jako Teilhard de Chardin žiti nevysížitelným životem bodu Omega, v němž se shledá všechno stvoření v konci poznatelného času současně uvolněného, zpotřebovaného a povznešeného. Člověk dovede všechno. Jeho inteligence nepochybně od původu nadaná pro nekonečné poznání, může za jiných podmínek chopiti se souboru mechanismů života. Moc lidské inteligence zcela rozvinuté může se pravděpodobně rozšířiti na celek vesmíru. Ale ta moc se zastaví tam, kde tato inteligence, dospějíc ke konci svého poslání vytuší, že je zde něco za vesmírem. Zde analogické vědomí ztratí všechnu možnost pracovat. Ve vesmíru není modelů toho, co je za ním. Ta neproniknutelná brána vede do království božího. Pauwels prohlašuje, že ten výraz přejímá v plném jeho významu.

Nevíme, jak se ten vstup do vyššího vědomí uskuteční. Nám jde jen o východisko, o stupínek k odskoku směrem k dosud divokým, dosud neprozkoumaným oblastem inteligence. V těch oblastech snad začíná náhle inteligence se blýskati, osvětlovati obyčejně skryté věci vesmíru. Jakými zá-

kroky se provede tato změna stavu? Neříkáme, že to víme. Říkáme jen, že v magických a náboženských ritech, v ohromné, staré i nové literatuře zasvěcené zvláštním okamžikem ducha jsou tisíce a tisíce zlomkovitých popisů toho přechodu, a že jest jen zapotřebí je sjednotiti, porovnat, a že nám snad ukáží nějakou ztracenou metodu nebo metodu příští. Jest možno, že inteligence někdy jako náhodou dotkne se hranic těch druhých oblastí. Ona tam na okamžik spustí vyšší stroje, jejichž hluk zmateně slyší.

Co je stav supervědomí, vědomí opravdu probuzeného? Lidé, kteří jej prožili, jen zatěžko nám jej popisují. Víme, že ho lze dosáhnouti samovolně, všechny mystické cviky směřují k tomu cíli. Víme také, jak praví Vivekananda, že člověk neznalý vědy mystických cviků náhodou se ocitne v takovém stavu. Básnická literatura se hemží svědectvími o takových náhlých osvětleních. A co lidí, kteří nejsou ani básníky ani mystiky, pocítilo, že byli ve zlomku vteřiny dotčeni tím stavem.

Hypothese Pauwelsova a Bergierova jest tato: "Spoje v mozku se uskutečňují *obyčejně* nervovým proudem. Možná, že za jistých podmínek vytvoří se elektromagnetická vlna rychlosti světla, jiný tvar spojů, ale mnohem rychlejší. Docílíme pak ohromné rychlosti elektronkových strojů v zaznamenávání a převodu informací. Žádný přírodní zákon se nepříčí tomuto názoru. Tyto vlny by nebyly zjištělny na povrchu mozku."

Podle psychické energetiky by se musil ten přechod uskutečňovati v psychické oblasti autonomně a nestačila by změna rychlosti myšlenek, musila by nastati změna celého duševního rozpoložení, přeorganisování energií subjektivního vědomí a zvláštní usměrnění energií vůle. Tím by se změnilo i vnímání smyslových zážitků i jejich zpracování energiemi subjektivního vědomí a energiemi vůle, a výslednice souhry těch energií by vedla k utvoření představ nejen ve svém obsahu, nýbrž i ve své podstatě zcela odlišných od normálního myšlení nám vlastního. Jak bychom pak mohli je vyjádřiti naší mluvou, když ta je založena jen na těch normálních představách? I novou mluvu by musil probuzený člověk vybudovati.

J. Neumann(*The Computer and the Brain*, Yale Univ. Press 1958) pojednává o rozdílu mezi aritmetickými a analogickými stroji, digital procedure, analog procedure a mixed numerical procedure a hledá podobnosti mezi prací těch strojů a prací mozku.

Podle jeho názoru jest nervová soustava založena na dvou typech sdílení,

dvou typech komunikace. První typ zahrnuje aritmetické formality, druhý je nezahrnuje. Jest zde sdílení řádů, t. j. logické, a sdílení počtů, t. j. aritmetické. Prvé jest opravdovou mluvou, druhé jest matematikou. Mluva jest historická událost, logika i matematika jsou historické, náhodné tvary vyjadřování. Mohou mít podstatné varianty, t. j. mohou se vyskytnouti v jiných tvarech, než na jaké jsme zvyklí. At' používá nervová soustava mluvy jakékoli, mluva ta je vyznačena menší logickou a aritmetickou hloubkou než jaké my normálně používáme. Logika a matematika v ústřední nervové soustavě musí co mluva být strukturálně podstatně odlišné od té mluvy, která je založena na naší obecné zkušenosti.

Naše myšlení prochází podle Pauwelse křivolakou pěšinkou vedoucí po jedné rovině a několikrát se protínající. Ideje bezpochyby periodicky mizejí a opět se vynořují, vynálezy se zapomínají a znovu objevují. A přece se zdá, že duch lidský může se povznést nad tuto pěšinku, vznášeti se po způsobu ptáků a letadel. To nazývají mystikové stavem probuzení. Jde zde o jeden nebo o několik stavů probuzení? Všechno nasvědčuje tomu, že jest více takových stavů. První šik se nazývá genius, jiných lidí neznají a pokládají je za legendu. Troja také byla legendou, než vykopávky dokázaly její skutečnost. Až technický pokrok dovolí lidem, aby si poodechli, vstoupí výzkum takového stavu zvýšeného osvětlení na místo jiných cílů výzkumu. Ten bude zařazen mezi lidská práva. První revoluce bude psychologická.

Alchymistická legenda praví, že zpracovávání hmoty v kelímku může vzбудit to, co by moderní lidé nazvali zářením nebo silopolem. To záření promění všechny buňky adeptovy a udělá z něho opravdu probuzeného člověka, jenž by žil "na té i oné straně".

Připust'me, je-li nám libo, tuto hypotese. Dejme tomu, že nějaký člověk jednoho dne zpracovává hmotu určitým způsobem, shledá, že se zcela proměnil, že se probudil. On se stal vyšším než my, jeho myšlenka nekráčí, ona se vznáší. On integruje odlišným způsobem to, co my, jedni i druzí, víme ve svých speciálních oborech, nebo jednoduše všechno. Sestrojí si z toho všechny možné konexe mezi poznatky lidské vědy. Může dospět k pojmům, které jsou nám tak cizí, jako mohly býti chromosomy pro Voltaira nebo neutrino pro Leibnitze. Takový člověk neměl by již absolutně zájem sdíleti se s námi a nesnažil by se blýskati se před námi ve snaze vylíčiti nám zákony světla a tajemství genů. Ten člověk by viděl sebe nad lidstvem a

stranou od lidstva, nemohl by se s užitek bavit než s duchy podobnými jeho duchu. O tom můžeme snít. Můžeme si při tom myslit, že různé iniciační tradice pocházejí ze styku s duchy z jiných planet. Můžeme si představit, že pro člověka probuzeného čas a prostor nemají již mezí, a že jest mu možno dorozumět se s inteligencemi z jiných obydlených světů, což by vlastně vysvětlovalo, proč jsme nebyli z nich dosud navštíveni. Můžeme takto snít, jak napsal Haldane, s tou podmínkou, že nezapomeneme na to, že sny takového druhu jsou pravděpodobně méně fantastické než skutečnosti.

Je-li stav probuzení možný a není-li darem nebes, nýbrž je-li obsažen ve vybavení mozku a těla, zdaž nemůže to vybavení jakmile začne pracovat, modifikovati také jiné věci v nás než inteligenci? Je-li probuzení vlastností nějaké vyšší nervové soustavy, ta aktivace by měla moci působiti na celé tělo, propůjčovati mu zvláštní mohutnosti. Všechny tradice spojují se stavem probuzení jisté mohutnosti, nesmrtelnost, levitaci, telekinesi atd. Zdaž ale nejsou ty mohutnosti jen obrazy toho, co zmůže duch, když změní svůj stav v oblasti poznání? Ale jsou to skutečnosti? Snad zde byly některé ověřené případy levitace.

Psychická energetika by nechtěla viděti příčinu vyššího vědomí, "probuzení", v rychlosti, která by byla obdobou rychlosti elektronkových strojů, nýbrž ve skutečně novém uspořádání elementů psychických energií subjektivního vědomí. Ona již u problému vnímání poukazuje na uspořádání těchto elementů co "mřížek", jež bud' propouštějí sebou energie vjemové pro resonanci v energiích subjektivního vědomí, anebo jim přístup k těmto energiím zabírají. Rozdíl uspořádání těch elementů může být analogickým s uspořádáním na př. atomů a molekul uhlíku v krystalickém diamantu anebo v amorfní tuze. Čirý diamant propouští světelné paprsky, tuha nikoli, a jsou přece ty látky stejného chemického složení. A ta propustnost diamantů nevylučuje, aby se světlo v nich lámalo a zazářilo nej-různějšími barvami spektra. Tak tomu jest také u vyššího vědomí. Vývoj lidského ducha může zahrnouti také *možnost* zvláštního uspořádání těch psychických elementů.

"Probuzení" nemusí být "vlastností nějaké nervové soustavy", ono se odehrává v oblasti psychických energií, ale ta oblast, jak jsme již uvedli, dovede způsobiti změny rovnovážných stavů fyzikálních energií tělesných tkání i propůjčiti tělu zvláštní mohutnosti. I ta spojitost měla by upoutati pozornost parapsychologie.

A mohou-li psychické energie působiti tak mocným způsobem na energie fyzikální, jistě mohou působiti i na sebe navzájem způsobem nečekaným, na př. vyvolati odolnost proti mukám. Zážitky, vjemy tělesných útrap, mohou silou vůle býti izolovány, aby nepůsobily na ostatní duševno, mučedníci mohli by se státi necitelnými proti svým mukám a oddati se jen jiným myšlenkám, na př. pěti chválu Hospodinu, což často bylo pozorováno. Ta izolace mohla by být účinkem náboženského "vytržení, zánícení" . . . a jest pochopitelnější než mnohé tělesné zjevy vyvolané vůlí fakyrů a než hypnosa. Podle L. Pauwelse by otázka paranormálních mohutností zasloužila, aby byla zkoumána zcela jiným způsobem, ne s hlediska kartesiánské logiky, nýbrž otevřené vědy dneška. Pozorujme opět věci okem cizince zvenčí, který přistál na naší planetě: levitace existuje, vidění do dálky existuje, člověk má dar všudepřítomnosti, on se zmocnil všeobecné energie. Letadlo, radioteleskop, televise, atomický pilíř existují, nejsou to přírodní výrobky, jsou to kreace lidského ducha. Toto pozorování zdá se býti chlapeckým, jest však oživující. Chlapeckým jest sváděti to všechno na člověka. Člověk nemá dar vsudypřítomnosti, ani levitace, nemá zrak na dálku atd. Ve skutečnosti jest to společnost lidská, nikoli jedinec, co má ty mohutnosti. Ale snad je pojem jedince chlapecký a tradice se svými legendami mohla by se snad vyjádřiti jménem celku lidstva, lidského fenoménu.

Uvažujme o mutantech! Genetická mutace neměla by býti náhodou, měla by jíti směrem nějakého spirituálního předpokladu lidstva. Měla by jíti přechodem z nižší hladiny vědomí na hladinu vyšší. Účinky radioaktivity na gény měly by odpovídati nějaké vůli, řízené směrem do výše. Modifikace, které bychom okamžitě vyvolávali, nebyly by ničím proti tomu, co by očekávalo pokolení lidské, ničím než jemným dotekem h'ubokých změn příštích. Bílkovina génů byla by dotčena v celé své struktuře, a viděli bychom, jak se rodí rasa, jejíž myšlení bude zcela pozměněné, rasa schopná ovládnouti čas a prostor a přemístiti celou intelektuální práci za nekonečno. Sri Ahrobindo Chose, Ind, jenž založil svou filosofii a svůj komentář svatých písem na předpokladu vzestupné evoluce lidstva pracující mutacemi, napsal: Objevení se lidského plemene na této zemi — ačkoli ten fenomén se zdá zázračným a podivným — mohlo býti věcí praktické aktuality". A konečně v lůně katolicizmu, otevřeného pro vědecké úvahy, tvrdil P. Teilhard de Chardin, že věří v odnášející proud, (une derive) schopný strhnouti nás směrem k nějakému nadlidství (d'Ultra Humain). André Breton, zakladatel surrealismu, napsal r. 1942: "Musím poznamenati,

že se příliš neuchylují od svědectví Novalisova: My všichni žijeme v živočichu, jehož jsme příznivci. Konstituce toho živočicha určuje konstituci naši a naopak, a že nemohou než souhlasiti s myšlenkou Williama Jamese: Kdo ví, nezajímáme-li v přírodě tak malé místočko proti bytostem, o kterých nemáme potuchy, jako naše kočky a naši psi žijící vedle nás v našich domech". Ani učenci vůbec neodporují tomuto mínění. "Kolem nás se snad pohybují bytosti vybudované na téže hladině jako my, ale jsoucí odlišné, na př. lidé jejichž bílkoviny by byly pravotočivé". To praví Emile Duclaux, bývalý ředitel Pasteurova ústavu. Nový mýt? Ty bytosti! Jest zapotřebí je přesvědčiti, že pocházejí ze zrcadlení, fata morgana, anebo dát jim příležitost, aby se nám odhalily?

Biologové začínají nalézati chemické modifikace, kterých by bylo zapotřebí k ověření toho nového druhu lidí. Zkušenosti s uklidňujícími prostředky, s kyselinou lysergickou a jejími deriváty, ukázaly, že by stačila malá stopa jistých organických sloučenin dosud neznámých, aby nás chránila před přílišnou propustností naší nervové soustavy a nám tak dovolila uplatniti ve všech případech objektivitu intelektu. Jest přípustno si mysliti, že jako jsou zde mutanti fenolketoničtí, tak že existují také mutanti, jejichž chemie jest lépe než naše přizpůsobována životu jsoucímu v transformaci. Jsou to mutanti, jejichž žlázy by samovolně vyměšovaly uklidňující prostředky a látky rozvíjející činnost mozku, kteří by byli předzvěstí druhu povoláního nahraditi člověka. Jeho sídlištěm nebude záhadný ostrov ani zakázaná planeta. Život je schopen stvořiti bytosti přizpůsobené hloubkám ponorek nebo řídkému ovzduší závratných výšek. On jest rovněž schopen vytvořiti bytosti nadlidské, pro něž ideálním bydlištěm bude Metropole, země dýmajících továren, země otřásající se událostmi, země oscilující sterým zářením.

V dopise svému příteli H. Laborimu napsal P. Morand "Člověk, který opustí všechnu vášeň a iluzi, stane se buňkou živoucího kontinua, které tvoří společnost dosahující nejvyššího stupně svého vývoje. Nemám pro to dosud žádný důkaz, ale myslím, že by evoluce bez toho býti nemohla. Potom, ale jen potom se vynoří ono universální vědomí, kolektivní bytost, ke které směřujeme".

Nad touto vysoce pravděpodobnou vizí jistě budou zoufati stoupenci starého humanismu. Budou si představovati člověka bez cíle, vstupujícího do období úpadku. Ovšem ono psychologické já, jež nazýváme osobností, bude

mizeti. Nemyslím však, že ta osobnost je poslední bohatství člověka, v tom směru jsme náboženští. Známkou naší doby jest, že dává vyústiti všem aktivním poznáním do nějaké vize transcendence. Nikoli, osobnost není největším bohatstvím člověka. Ona jest jedním nástrojem z těch, které mu byly dány, aby přešel do stavu probuzení. Až se to uskuteční, nástroj zmizí. Osobní život, zcela pochopený a využitý co nástroj probuzení, splyne beze škody se životem kolektivním.

Utvoření té kolektivní bytosti není konečným cílem evoluce. Duch země, duše životného, nepřestaly se vynořovati. Člověk klasické psychologie jest už překonán, odsouzen k nemožnosti se přizpůsobiti. At' je zde mutace nebo není, jest to jiný člověk než tento, jež musíme tušiti, abychom zjev člověka přizpůsobili příštímú osudu. Od nynějška není zde otázka pesimismu, jest zde otázka lásky.

Závěrem praví L. Pauwels: "V okamžiku, když jsem myslil, že mám již všechnu pravdu ve své duši a ve svém těle, když jsem si představil, že mám všechno vyřešeno, ve škole Gurděva, bylo zde jedno slovo, které jsem nikdy neslyšel, jest to slovo láska. Dnes nemám žádnou absolutní jistotu. Rozhodně nemohl bych hlásati co platnou žádnou, ani tu nejjednodušší z hypotéz formulovaných v tomto díle. Pět let uvažování a práce s J. Bergierem mi nepřineslo nic než jednu věc, snahu držeti svého ducha ve stavu překvapení a ve stavu důvěry ke všem tvarům života a ke všem stopám inteligence v živoucím. — Ty dva stavy, překvapení a důvěra, nedají se od sebe oddělití. Snaha k nim dospěti a v nich se udržeti prodělává časem transformaci, přestává býti snahou, totiž jhem, aby se stala láskou, totiž radostí a svobodou. Jedním slovem, mým jediným ziskem jest, že od nynějška chovám v sobě nezvratnou lásku k živocímu na tomto světě i v nekonečnosti světů.

Abychom uctili a vyjádřili tu mocnou lásku, Bergier a já jsme se, o tom není pochyby, neomezili na metodu vědeckou, ač by to byla vyžadovala opatrnost. Ale co je opatrná láska? Naše metody byly metody učenců, ale také theologů, básníků, mágů a dětí. Celkem jsme se chovali jako barbaři, dávající přednost invazi před evází, vniknutí před únikem. Cośi nám říká, že jsme se vskutku přidali k vojskům cizím, k tlupám fantastickým, vedeným trubkami ultrazvuku, ke kohortám průzračným a v nepořádek uvedeným, jež začínají zaplavovati naši civilizaci. My jsme na straně dobyvatelů, na straně života, který přichází, na straně proměny věku, proměny

myšlení. Jest to omyl, bláznovství? Život člověka se dá ospravedlniti jen námahou, snahou, třebas nešťastnou, o lepší jemu porozumění. A lépe mu rozuměti, jest lépe k němu lnouti. Čím více chápeme, tím více milujeme. Neboť všechno, co jest chápáno, jest dobré."

Problémy dnešního skladatele

Karel Husa

Když jsem v roce 1946 opouštěl Prahu, nevěděl jsem, do jakých nemilosrdných bojů se dostávám. Nemyslím zde na materiální podmínky, bylo mi jasné, že být hudebním skladatelem neznamená finanční zajištění, neboť skladatele, kteří se užijí komponováním, lze na celém světě spočítat na prstech jedné ruky. Mluvím o situaci umění v našem moderním světě. Ze dne na den se dovídáme o nových možnostech — a nemožnostech! Změny byly i dříve, ve dvacátém století se však na nás řítí s jedinečnou rychlostí. Zamysleme se nad tím, co znamenají gramofonové desky a rozhlas pro hudbu! Máme dnes mnohem více orchestrů, provozujících umělců a posluchačů než kdy jindy. Vydává se nespočetně skladeb a můžeme si koupit desku skoro každého díla. Chce-li se mladý skladatel učit na skladbách mistrů, nalezneme v katalogu ne jednu, ale velký počet desek téhož díla.

Mladý skladatel se tedy může informovat o stavu nové hudby tak rychle, jako nikdy dříve. Toto je velká výhoda — také však nevýhoda. Neboť jakost někdy trpí rychlostí, s kterou se dnes pracuje. Zahazujeme totiž do žita myšlenky a možnosti, aniž bychom jich řádně užili, a honíme se za novostí.

Vždyť co bylo pravdou a možností před lety, sestárlo, takže jednoho dne shledáme, že nemůžeme pokračovat cestou našich předků a učitelů, aniž bychom neupadli do epigonství. Historie hudby je plna takových příkladů.

Koncem 16. století končí jedna z nejbohatších period hudby: renezanční. Po více než dvě stě let se vokální umění skladatelské vyvíjelo až do té kritické chvíle — konce 16. století. Skladatelé se natolik vytříbili, že dovedli psát formálně bezvadné skladby vokální (jeden z nejznámějších je Palestrina). S dokonalou vytříbeností přichází úpadek a brzy konečný pád. Z tohoto pádu se vyvíjí nové hnutí, zpočátku mnohem jednodušší než předešlé. Z jednoduché melodie, často jednohlasé a doprovázené prostým akordem na loutně, se vyvíjí nové hudební umění přes Monteverdiho, Corelliho, Vivaldiho až k Händlovi a Bachovi, to je do polovice 18. století, kdy barok dozrává plného rozkvětu (Couperin a Rameau ve Francii, Purcell v Anglii). Instrumentální skladby vítězí. Noví skladatelé cítí, že nemohou psát hudbu svých otců, a že možnosti jejich stylu se vyčerpaly. Tak soudil Telemann i synové J. S. Bacha, kteří komponovali něco, co bychom dnes nazvali "nejnovější" hudba. Jejich otec naopak psal ve "starém" stylu. Namítnete, že Bachotec je poslední, který ještě uměl vydolovat poslední zlato z dolu, který již byl vyčerpán. Jiní, snad méně geniální, museli začít hledat nové chodby, kde by jiné zlato existovalo. Připravují tak cesty svým následovníkům a obyčejně historie na ně zapomene. Bachovi synové, spolu se skladateli na Moravě a v Itálii, a ti, kteří z Moravy a Čech odešli do Mannheimu jako F. X. Richter, bratři Štamicové, Kanabich, připravovali hudbu, na níž navázali Haydn a Mozart, a kterou nazýváme klasickou. Vytvořily se nové formy (klasická symfonie, sonáta), dynamika tónu se definitivně označovala v partiturách, orchestr se stal stálou organizací s nástroji, které ještě dnes jsou kostrou našeho orchestru. Haydn s Mozartem se mohli dát do práce, hudební gramatika klasické hudby byla připravena. První symfonie obou těchto skladatelů se moc od mannheimské školy neliší. Ale tři poslední Mozartovy (čísla 39, 40, 41) jsou již jiné, mnohem komplikovanější. Na ty navazuje Beethoven. Jeho dvě první symfonie správně nazýváme "mozartovské". Teprve *Eroickou* se Beethoven odpoutal a počal obohacovat rytm, melodii a především formu ve svých skladbách. *Devátá symfonie* s posledními kvartety a klavírními sonátami ukazují, jak daleko genius otevřel okna do budoucnosti. Na něho navázali Schumann, Liszt, Brahms, Wagner, náš Smetana a Dvořák, Čajkovský, Sibelius a jiní. Hudba se též stala zbraní, bojující za svobodu ujařmených národů.

V posledních desetiletích 19. století Claude Debussy se pokouší osvobodit hudbu od romantického, wagneriánského vlivu. Impresionismus Baudelairův a Manetův mu mnoho pomohl. Jak obnovit hudební jazyk? Debussy myslel logicky: užívat stupnice, které romantikové neužívali a naopak, nerespektovat pravidla klasické harmonie, vytvořit vlastní novou, obnovit formu, využít možnosti rytmu, který se stal stereotypním.

A tak počátkem dvacátého století existují tři důležité proudy. První, který ve Střední Evropě navazuje na Wagnera a přes Richarda Strausse a Mahlera vede k Schönbergovi, otcí "dvanáctitónového" systému. Druhý navazuje na Liszta, Musorgského a Smetanu: probuzené národní cítění přináší do hudby lidovou píseň, jeden z nejdražších pokladů každého národa. Sem patří u nás Novák, Suk, Janáček, ve Španělsku De Falla, v Maďarsku Béla Bartók. Stravinský, Ravel, Roussel pak prošli ohněm Debussyho. Samozřejmě i Stravinský užíval lidových písní, i Bartók byl ovlivněn Debussym, nejde však o vlivy rozhodující.

Namítá se, proč nemohou dnešní skladatelé psát hudbu stejnými prostředky jako Beethoven? Vždyť by jim posluchači lépe rozuměli — zatím co "moderní hudba připomíná buď válečný hluk nebo klidné odpoledne na kuřecím dvoře, jde-li o dvanáctitónovou skladbu Antona Weberna".

Ledacos se dá odpovědět na tuto otázku. Především skladatel je tvůrčí umělec a nechce kopírovat jazyk, který byl nový v době Beethovenově. Ostatně, jakou cenu by mělo komponovat ještě pět nebo šest symfonií technicky tak dobrých jako Beethovenovy? Když Beethoven psal své, také si nebyl jist (samozřejmě věřil!), že budou dokonalé. Stačí nám 9 Beethovenových symfonií, jako nám stačí 41 Mozartových a 104 Haydnovy. Ani je nemůžeme stále provozovat, neboť naše programy potřebují díla i z jiných dob, a máme také závazky k skladatelům dnešním. Ostatně posluchači nerozuměli ani skladbám Beethovenovým, Brahmsovým, Smetanovým a Janáčkovým, když je slyšeli poprvé. Nové myšlenky přinášejí nejistotu. Vidíme-li dnes tryskové letadlo ve vzduchu, ani se nezastavíme. Jak bychom se divili před padesáti lety? Dr. Nicolas Joly z Toulouse řekl o Pasteurovi: "Je absurdní si myslet, že zárodky, které způsobují kvašení a hnilobu, pocházejí ze vzduchu; atmosféra by musela být hustá jako hrachová polévka". Proti teorii o rotaci země pan Fromundus z Antverp namítl, že lidé by museli mít drápy jako kočky, aby se udrželi na zemi. Einsteinova teorie byla sesměšňována mnoha učenici. A francouzský kritik napsal v roce 1874: "Snaž se vysvětlit panu Renoirovi, že torso ženy není jen shromáždění v rozkladu, zelená a fialová místa, uka-

zující na úplnou hnilobu těla". Také o Beethovenově hudbě napsal *Der Freimütige* roku 1806 toto: "Nedávno jsme slyšeli předebru k Beethovenově opěře *Fidelo* a všichni nestranní hudebníci a milovníci hudby se shodli, že ještě nikdy nebylo v hudbě napsáno něco tak nesrozumitelného, ostrého, plného zmatku a trhání ucha." Podobně psal kritik-skladatel Hugo Wolf v roce 1886 v *Salonblattu* o nové Brahmsově čelové sonátě. O Bachovi se řeklo: "Proč tento výborný varhaník skládá tak mizernou hudbu?" Po premiéře Beethovenovy *Sedmé symfonie* Karl Maria von Weber doporučoval poslat Beethovena do blázince. Dnes se zasmějeme kritice z Londýna z roku 1878 o Bizetově *Carmen*. Prý Bizet je nesrozumitelný a neumí napsat melodii. Když jsem byl malý kluk chodil jsem s rodiči a se sestrou skoro každou neděli do Štormovky, kde dechovka měla *Carmen* na pořadu aspoň desetkrát za odpoledne. A pískali si její melodie i rybáři u blízkého kanálu, když ryby nebraly!

Naopak je pravda, že publikum cítí, jak se mu skladatelé odcizují. Posluchačům se však má dát možnost, aby skladby dnešních skladatelů slyšeli častěji. Kdyby bývali Beethoven a Brahms poslouchali rad tehdejších kritiků, byli by psali hudbu jako Spohr, Massenet, Halévy či Thomas. Jinak řečeno, kdyby si Beethoven býval dal radit, neměli bychom dnes jeho geniální hudbu, neboť Spohr, Boieldieu, Halévy, jak dnes víme, geniální hudbu nepsali. Rada je vždy lehká, skladatel však nepíše pro zábavu, ani pro pobavení u piva. V tomto smyslu dobrá dechovka, Vejvodova polka či jazz, vykonají lepší práci.

Navíc, dnešní situace je paradoxní: provozuje se víc hudby než v předchozích stoletích, ale procentuálně méně soudobých skladeb. V osmnáctém a devatenáctém století se provozovala skoro jen soudobá hudba. V Bachově době skladatelé psali z neděle na neděli, z představení na představení. Hlasy k Bachově kantátě se rozepsaly v rychlosti a po mši byly zatrčeny někde v kostele. Stovky baletní hudby můžeme ještě dnes nalézt v rukopisech ve Versaillské knihovně. Lully, Couperin, Rameau, Charpentier psali hudbu pro každou příležitost, jež po provedení byla zapomenuta. Nakladatelé netiskli jako dnes tisíce výtisků, které se mohou znovu a znovu užívat. Dnes máme více koncertů, ale jen asi 10 až 15 procent provozovaných děl je od žijících skladatelů. S gramofonovými deskami je situace stejná. Jen rozhlasové stanice — a ne všude, nejvíc v Evropě — hrají přibližně 30 až 40 procent moderní hudby. Při všem respektu k tradici a k minulosti, nemělo by

se zapomínat na přítomnost a budoucnost. Budeme-li si stále opakovat, že v minulosti bylo vše nejlepší, můžeme si sednout do křesla, zapomenout na práci, vydávat jen staré knihy a noty, obklopit se kopiemi nábytku slohu Ludvíka XIV. nebo Empire a pokládat Geisslerovy trubice za konec fyziky. Až se vše stářím rozpadne a přijde čas, kdy tvoření — jakékoliv — bude neodvratné, naše děti nebudou nic umět, poněvadž jsme jim stále opakovali, že je zbytečné se o něco pokoušet, poněvadž staré bylo dobré.

Dnešní situaci v hudbě můžeme přirovnat k dobám, kdy renezanční a barokní umění dosáhlo vrcholu. (Palestrina a Orlandus Lassus v renezanci, Bach v baroku). Je otázkou, jaké máme možnosti. Bud' ještě věříme, že je možno čerpat z poznatků včerejška a dneška, nebo pokládáme tuto epochu u konce, a pak musíme hledat nové cesty. Jinak řečeno, jsme ještě v době, kdy mladý J. S. Bach komponuje, aneb jsme již v době, kdy jeho synové spolu s Telemannem se pokoušejí o nové cesty? Jedni myslí, že náš věk ještě čeká na Bacha dvacátého století, druzí říkají, že nutno hledat nové cesty. Paul Valéry to řekl takto: "Écrire, c'est prévoir".

Mne komponovat naučil český skladatel Jaroslav Řídký v Praze. Ostatní učitelé, i ti pozdější jako Honeger nebo Boulanger mi dali rady, ale Jaroslav Řídký mne naučil pořádně skladatelskému řemeslu, což každý neumí — učitelů jako byl Řídký je ve světě málo. Vděčím mu za to, že jsem do Paříže přišel připraven. K muzice jsem se totiž dostal pozdě (ač jsem dříve hrál trochu na housle). Počal jsem studovat techniku, a když ji nacísté v roce 1939 zavřeli, přeseďlal jsem na komposici. Řídký byl mým učitelem na pražské konservatoři pět let.

V Paříži jsem slyšel mnoho nových skladeb a směrů. Arthur Honegger mi dal neocenitelné rady, když jsem u něho komponoval své *Fresky*, *Divertimento pro smyčce* a *I. Smyčcový kvartet*. V jeho skladbách jsem obdivoval, co Francouzi mají vrozeno: smysl pro formu a báječný cit pro barvu v orchestrálních dílech. Skladby Schönbergovy, Bergovy a Webernovy se v pařížských koncertech provozovaly stále více. Pro mne byl tehdy dvanáctitónový systém nesrozumitelný, ale nezavrhoval jsem jej, neboť jsem si říkal, že tito skladatelé dovedli skvěle komponovat v tradičním stylu (Schönberg: *Verklärte Nacht*, Berg: *Klavírní sonáta*), a že proto sotva se dostali na scesti. A začal jsem se o tuto hudbu zajímat.

V dirigování jsem poznával francouzskou školu, nejvíce Debussyho, Ravela a zvláště Roussela, který mne fascinoval už v Praze. Z mých komposic se v

Paříži provozovala nejvíce *Klavírní sonatina*, kterou jsem napsal ještě za války v Praze (vydána u Urbánka), myslím jediná z mých prvních skladeb, která nesestárla. *Fresky pro orchestr* byly poprvé provedeny v Praze, ale první z nich (jsou celkem tři) jsem slyšel teprve v Bruselu na koncertě 20. výročí flámského rozhlasu v listopadu 1951. Rok před tím mi Brusel přinesl můj první Smyčcový kvartet, který pak byl proveden v mnohých evropských zemích. Po provedení v Německu mne navštívil majitel nakladatelství Schott a nabídl mi vydávání mých skladeb. Skoro všechny kritiky se shodly v názoru, že má hudba je typicky česká, a že navazuje na Smetanu a Dvořáka. Do Darmstadtu, který je dnes "laboratoří" hudební avantgardy, byl jsem před svým odjezdem do Ameriky, pozván ještě dvakrát.

Evokace Slovenska pro klarinet, violu a violoncello jsem napsal roku 1950 v Paříži a — jako Janáček, Bartók a Stravinský — jsem užil ve třech částech (Hora, Noc, Tanec) lidové písně. První provedení bylo v pařížském rozhlase s výbornými solisty orchestru National. *Evokace* mi přiblížily domov, na který jsem tenkrát tolik myslil.

Mé v Paříži komponované skladby *Divertimento pro smyčce* (1947-48) a *Klavírní koncertino* (1949) byly provedeny v mnoha evropských městech. Roku 1950 byla v Bostonu provedena má *Klavírní Sonata*, komponovaná téhož roku. Na jaře 1953 jsem byl pozván napsat novou skladbu pro festival moderní hudby v Donaueschingen, nejdůležitějším středisku moderny od první světové války. Nazval jsem ji *Portrét pro smyčce*, téma je složeno ze jména Honeggera. Byl jsem v té době velmi ovlivněn myšlenkami tohoto velkého skladatele, jak je ke konci svého života vyjádřil ve své knize *Jsem hudební skladatel*. Premiéru dirigoval prof. Hans Rosbaud s orchestrem Radia Baden-Baden.

Na jaře 1954 jsem dostal nabídku, abych učil komposici a dirigování a současně dirigoval univerzitní orchestry na Cornell University v překrásné krajině, v Ithace, ve státě New York. Ještě před odjezdem z Evropy jsem byl přítomen provedení svého *Divertimenta pro smyčce* na frankfurtském festivalu (1954), skladba byla téhož roku též provedena Rafaelem Kubelíkem v Miláně. Provedení svého *Druhého kvarteta* (z roku 1953) na pařížském festivalu jsem již neslyšel, neboť jsem v září odejel s rodinou na turné po Americe, takže jsem si jej mohl poslechnout v Ithace.

Čtyři kusy pro smyčce, *Osm českých duet pro klavír na čtyři ruce*, *Dvanáct moravských písní* a *Fantasia pro orchestr* byly první mé skladby ve Spojených státech. V Ithace jsem se setkal s dalším problémem dnešního sklada-

tele: je to technická obtížnost skoro všech moderních skladeb. Skoro všechny jsou psány pro virtuosity a orchestry světové úrovně. Moderní díla, jež se mohou hrát průměrnými orchestry, možno spočítat na prstech. Které skladby Stravinského a Ravela, o Schönbergovi ani nemluvě, mohou se užít k studiu na školách a konzervatořích, a kolik z nich se může provozovat amatérskými sdruženími? Hindemith a Bartók o tomto problému mnoho přemýšleli a takové skladby komponovali. Skoro každý mladý pianista cvičí Bartókovy skladby pro klavír, nazvané *Mikrokosmos*. Takové skladby pomáhají mladým porozumět moderní harmonii, melodii, rytmu i formě. Schönberg je v nevýhodě, že takové skladby nenapsal. Rozuměli bychom mu dnes lépe. Psát skladby snadné ještě neznamená jít zpět a ztratit originalitu, naopak znamená ji ukázat v menším měřítku, aby mohla být lépe pochopena. Náš Martinů uměl v tomto ohledu psát geniálně. *Fantasie* jsem napsal v roce 1957 pro cornellský Univerzitní orchestr, který se neskládá jen z profesionálních hráčů. Dirigoval jsem je na festivalu soudobého umění na Cornellské universitě na jaře 1957, a od té doby v mnoha evropských i amerických městech. V roce 1961 jsem je nahrál na desky s pařížským orchestrem.

Od roku 1957 se zabývám možnostmi dvanáctitónové techniky. Nemíním psát výhradně v tomto systému, ale zdá se mi, že dnešní skladatel musí znát nové směry. *Poem pro violu a orchestr*, komponovaný v roce 1959 v dvanáctitónovém systému, měl premiéru na mezinárodním festivalu Společnosti pro soudobou hudbu v Kolíně nad Rýnem, opět s Baden-Badenským orchestrem, dirigovaným prof. Rosbaudem. I v této skladbě kritika viděla můj český původ. V roce 1960 mne požádal slavný saxofonista Sigur Rascher — pro něhož napsal Jacques Ibert *Concertino* a Glazunoff *Concerto* — abych napsal skladbu pro saxofon a orchestr. Výsledkem je *Elegie a Rondo*, které jsme provedli na jaře 1962 na zdejším festivalu.

V roce 1961 jsem prožil osm měsíců opět v Paříži. Mimo jiné rozhlasové orchestry také Hamburský rozhlas mne pozval dirigovat v rámci cyklu "Nové dílo". S výborným hamburským orchestrem jsem provedl skladbu *Mosaiky*. V nich jsem se pokusil o novou formu, orchestraci i novou kompoziční techniku — a opět kritika napsala, že nezapřu český původ. Musím přiznat, že při komponování se mi vybavilo mnoho vzpomínek, obrazů a symbolů. První mosaika je jen pro bicí nástroje a ty, které připomínají zvony (Stověžatá Praha), druhá mosaika má podtitul *Tragedie*, třetí *Pražské jaro*, čtvrtá *Karlův most* a poslední *Praha ve sněhu*. *Süddeutsche Zeitung* po provedení napsala: "Die Geister des Infernes sind losgelassen. Das alles mutet wie ein

Gleichnis an, wie eine heraufziehende Apokalypse, hinter der das Fragesymbol auftaucht: Was wird sein?" Toto bylo mým úmyslem a kritik mnichovských novin to pochopil, ač v programu nic mimo titul *Mosaiky* nebylo uvedeno. Když jsem je komponoval, opět jsem pročítal Čapkovy R. U. R. Problém opět aktuální! A ty *Mosaiky* by též dobře mohly být studiemi k této věštecké hře!

Problémy nemají jen hudební skladatelé. Mají je i malíři, básníci, vědci a všichni lidé, celý svět. Žijeme v době fantastických vynálezů, bojů a převratů. Mnoho odstrašujícího se dnes děje. Mnohé národy stále ještě bojují za svobodu. Ale též naopak — mnoho úžasného se nám rýsuje do budoucna. Nelituji, že žiji v tomto století: věci, kterým jsme nechťeli věřit — jako cesta do Vesmíru — se staly skutkem. Brzy přistaneme na měsíci. Mnoho vynálezů může prospět člověku, bude-li umět je užívat v mezích zákonů přírody.

V těchto dobách nebudeme žádat od skladatelů, básníků, sochařů, malířů, aby si znovu nasadili paruky a psali husím brkem. Nemůžeme jít zpět. Bach nám představuje barokní umění a oddanost k Bohu, Beethoven sílu a tragedii člověka, Smetana boj o svobodu českého národa, Debussy impresionistickou krásu. Člověk dvacátého století též něco dokázal a stále dokazuje. Dnešní skladatel může zachytit atmosféru a tížnost tohoto století. Podaří-li se mu to, napíše skladby nové. A v tomto novém umění se možná v budoucnosti bude moci postavit po bok skladatelů předešlých. Nikdy by však s nimi nemohl soutěžit ve stylu Bachově, Beethovenově, Debussyho — i kdyby jeho díla byla tak dobrá. Bylo by to stále jenom epigonství.

Ithaca, červenec 1962

Francouzská léta malíře Františka Tichého

Dr. Jaroslav Jíra

České moderní malířství má ve Františku Tichém (1896-1961) jednoho z nejvýznamnějších představitelů, jehož význam a postavení v našem i v mezinárodním umění nesporně, ale bezpečně porostou. To si správně uvědomila pražská mladá škola uměleckých historiků v posledních letech jeho života, takže nyní, po jeho smrti, přes různé překážky stranicko-politických

nepřátel a zásadních odpůrců moderního tvůrčího projevu se snaží dát Františku Tichému místo, které mu příslušelo již dávno.

Neboť za svého života, od chudého mládí přes léta na pražské Akademii a poté, za šestiletého pobytu ve Francii a potom za Protektorátu, zápasil Fr. Tichý neustále s trpkým údělem proletářského umělce. Jedině po válce, kdy mu bylo již téměř 50 let, se na chvíli zdálo, že se naň usmálo životní štěstí, když byl jmenován profesorem na Umělecko-průmyslové škole v Praze. Ale po únorovém převratu naň znovu dolehlo záští fanatických sýčků, když odmítl stát se členem strany a vykonávat poslušně brigádnické práce, které mu nařizovali mladí školometové. Rázem byl zbaven profesury a jiných výhod, a ocitl se znovu, už téměř ku konci svého života a zlomen nemocí — v situaci hraničící často s bídou.

To je krátce životní osud malíře, který neměl v životě příliš šťastných chvil, s výjimkou kdy maloval a zapomínal na vše kolem sebe. Není proto divu, že v bezútěšných dobách hledal často zapomenutí ve společnosti několika věrných kamarádů a ve víně. Zlomyslná legenda chtěla vytvořit z Tichého typ propadlého bohéma. Je pravda, že dramatické životní osudy působily na jeho povahu, řezaly ostře jeho tvář, daly mu úsečnost slova a nedůvěřivě tvrdý sarkasmus — ale nikdy nezdolaly jeho ducha. Naštěstí je tu jeho dílo, které zůstává a jasně mluví o úžasném tvůrčím elánu, který neuhasl nikdy, ani v dobách tvrdé bídy a lidského strádání, a spíš někdy až provokativně zářil, aby odradil vtípálky silou jeho osobnosti. Neboť u Tichého každý obraz, každá kresba, přímo až vyzývavě křičí jeho osobností. A ta je silnější než všechny legendy.

Málo umělců mělo tak pestrý život jako on. Vyšel z chudého prostředí jako učeň v grafickém závodě Neubertově na Smíchově, kde se záhy tak prosadil, že bez velkých předchozích studií byl přijat v 21 letech na Akademii. Byl spolužákem Muzikovým, Bauchovým a Fillovým, ale nenašel ještě způsob malování a živil se převážně grafikou. Přijal proto s radostí na jaře 1929 nabídku pracovat ve velkém grafickém závodě v Sao Paulo, a vydal se na cestu pln nadějí v životní lepší. Dorazil do Marseille, kde měl dostat peníze na cestu přes moře. Ale v Brazíli vypukla právě krvavá revoluce, která přetřela všechny jeho plány, a Tichý se ocitá na marseilleské dlažbě.

Marseille mu učarovala, vzrušující život v přístavu, kde nachází první zaměstnání jako přístavní, dokařský dělník. V době mezi dvěma válkami bylo možno najít po celé Evropě krajany živící se nejrůznějšími řemesly. Měli

dokonce svou vlastní bursu, zprostředkovatelnou práce. A příznivý osud zavál Fr. Tichého v Marseille do této společnosti cirkusových artistů, která se mu stala osudovou, lidsky i umělecky. Ztrávil skoro půldruhého roku v Marseille a na francouzském jihu v kočovném cirkusu, nejdříve jako dělník a potom jako klaun a dostal se tak do intimní blízkosti cirkusových iluzionistů a artistů. To byla nová škola Tichého: ovzduší cirkusu s mámivým leskem krasojezdkyň, klaunů, krotitelů, iluzionistů — mu otevřely svět nové výtvarné představivosti

Zde si teprve uvědomuje Tichý svůj vlastní umělecký charakter, maluje nejdříve zevní obrazy cirkusu, *Před cirkusem, Po představení* — a potom svět artistů, krasojezdkyň, ekvilibristů a podobně.

A zde v Marseille začalo také jeho nové umělecké školení. Poznává Dautera, jehož hluboký lidský pathos a umělecký způsob tvoření jej oslnily, barevného Monticelliho, Chardina, Degase, Guyse, u nichž se naučil, jak říci, domodelovat svůj námět.

Roku 1931 se vydává Tichý na cestu do Paříže, už s rodinou. Žije zde opět velmi skromně v tiskárně, v továrně na porcelán a díky malíři Zdenku Přibylvi nachází místo jako kreslíř a malíř velkých plakátových reklam, hlavně filmových. Byla to tvrdá léta nikoliv protěžovaného stipendisty — naopak Tichý nenašel nikdy nejmenší podporu a pochopení u konsulárních a zastupitelských úřadů — ani v Marseille ani v Paříži. Bydlí spočátku v malých hotýlcích v Clichy, v sousedství bulváru Batignolles, za nádražím Svatého Lazara a později ve vzdáleném předměstí Cacham, ale to již má malý byt a možnost malovat.

V Paříži mu udělali Matisse a zejména Seurat. Volné chvíle, které si doslovně musel ukrádat, trávil v Louvru u mistrů a plnil sešity skicami. Pařížská léta byla pro Tichého skutečná léta zrání.

Umění Tichého neroste do šíře, nýbrž prohlubuje svá dosavadní témata. S výjimkou několika pohledů na pařížské střechy, na pařížská předměstí, metro, nemaloval Tichý krajiny, nýbrž soustředil se na výrazné postavy cirkusového světa: Pařížský cirkus Medrano, kde našel krátce též zaměstnání, proslulí klauni Fratellini, hadí muž, klaun v menáži, klaun s talíři, kouzelník s koulemi, břichomluvec, kouzelnické zátiší, Capriccio, Balance, kartářka, býčí zápasy, ještě ve vzpomínce na jih, jsou náměty jeho obrazů z této doby.

Fr. Tichý: Jeden z bratří Fratellini

Obratný vliv na Tichého mělo setkání se s jeho někdejší učitelem dějin umění na Akademii Dr. V. Nebeským, který tehdy sice rovněž živořil, když mu konkurence podrazila nohy jako obchodníku s obrazy, ale naráz poznal nevšední nadání Tichého. Otevřel mu cestu do Prahy, do Umělecké besedy, kam Tichý posílal r. 1932 osm malých obrazů. Tam vyvolaly překvapení, a Tichý, přijatý Josefem Čapkem a Rudolfem Kremličkou, se dostává mezi přední malíře.

Roku 1935 se vrací do Prahy již jako plně vyzrálý umělec. Z Paříže si nesl četné nápady, hlavně masku Paganiniho a Dona Quijota, které uskutečnil doma. Z jeho zastávek v Louvru u mistrů hlavně italských a španělských, pocházejí jeho náboženské obrazy, které vytvořil za těžkých let okupace — *Milosrdný Samaritán, Kristus na hoře Olivetské* a j.

Fr. Tichý nebyl první malíř, který si zblízka všiml fantastického světa cirkusu. Už Seurat svou Krasojedkyní jej vnesl do popředí moderní malby svými pieroty, harlekýny a kolombínami. Ale ovzduší postav Tichého se pohybuje ve zcela jiném světě a Picasso nikdy hluboce nepůsobil na Tichého. Tichý byl mistrem fantazie a mluvil svou vlastní řečí. Byl malířem věcí a snů, rozporu mezi krásným snem a hořkým rozčarováním. Věc, předmět, osobu, které, jak se nám zdálo, známe dokonale, se v jeho obrazech jeví zcela nově osvětlené a představují se novým životem, který nemá nic umělostkářského, nic nemění na tvářnosti osob a věcí, ale dává jim nový obsah, básnický, podivuhodný, čarovný. Jeho obrazy jsou vždy zaměřeny na ústřední postavu, září čistým jasným světlem a kontrasty barev. A především křehkou poesií, která z nich přímo tryská a činí jeho dílo tak osobité.

Francouzský pobyt měl tedy rozhodující význam pro celé umělecké vytváření Tichého. Zde objevil své umělecké já a zde také měřil virtuozitu svého umění. Měl jsem příležitost stýkat se s ním za jeho pařížského pobytu, kdy nesl hrdě svou bídu, ale nestěžoval si a vždy vystačil, a znovu jsem se s ním setkal v Praze, po jeho sesazení s profesury. Vzpomínal s láskou na pařížská léta a řekl, že přes všechna strádání, na něž zapomněl, byla jeho největší životní událostí. Neměl již hmotné možnosti dostat se znovu do Paříže.

Na našich zodpovědných uměleckých činitelích nyní je, aby představili Paříži soubor Tichého prací. Příštího roku se tam bude konat velká výstava malířů cirkusového světa. Tichého obrazy by jej v tomto mezinárodním společenství — jak původností, tak i hloubkou — postavily na místo, které mu právem náleží.

O vyhlídkách gradualismu

Výňatek ze studie "Přeměna demokracie".

Alois Rozehnal

Vývoj komunismu se neděje skokem, nýbrž postupně (graduálně). Základem tohoto vývoje je socialistická společnost, z níž je teoreticky možný vývoj buď ke komunismu nebo k demokracii. Ve skutečnosti však tento vývoj může směřovat jen k jednomu pólu (komunismu), neboť vývoj k druhému pólu (demokratisace) je znemožněn násilím.

Ale ani přechod ze socialistické společnosti do komunistické není bez násilí. Rozdíl je v tom, že demokratisace je násilím znemožňována, kdežto komunistická se násilím pohání. Přerůstání socialistických vztahů v komunistické se řídí těmito principy:

"Socialismus je první, nižší fází komunistické společnosti. Jeho historickou úlohou je překonat vlivy a přežitky kapitalismu, od něhož se právě společnost odtrhla, a rozvinout výrobu, kulturu a uvědomění na stupeň potřebný pro komunismus. Na jedné straně je socialismus v antagonistickém rozporu s buržoazními vlivy, přežitky a recidivami, vede proti nim třídní boj až do jejich úplného vymýcení. Na druhé straně socialistické vztahy samy se uplatňují ve dvou typech vztahů a neantagonistických rozporů. Jsou to především prvky komunismu, které můžeme vysledovat například v hnutí brigád socialistické práce a komunistické práce.

"Socialismus a komunismus mají společnou obecnou podstatu, společný sociálně ekonomický základ, tvoří dvě fáze jedné komunistické společnosti.

Rozdíly mezi nimi však nejsou jen kvantitativního rázu, ale jde i o podstatné (podstatné v jiné rovině zkoumání) rozdíly kvalitativní. Přejít od socialismu ke komunismu je proto procesem hlubokých přeměn všech oblastí života společnosti, kvalitativní přeměnou svého druhu. Tato přeměna se uskutečňuje jako živý postupný proces přerůstání socialistických vztahů v komunistické, cestou rozvoje prvků komunismu, a to od samého počátku existence socialistických vztahů." (František Velek — Pavel Machonin: Komunistická strana a další rozvoj socialistické společnosti; Filosofický časopis, Praha 1961, č. 3, str. 336).

Gradualismus ve směru pólu ke komunismu se pak vyvíjí podle programu XXII. sjezdu KSSS následujícím způsobem:

Charakteristickým rysem přechodu od socialismu ke komunismu — a to je v programu KSSS dobře patrné — je posloupnost tohoto přechodu. Zatím co socialismus vzniká úplnou materiální negací základních principů kapitalistické společnosti, je vlastní komunismus společností, která se vyvíjí z 'neúplného' komunismu, ze socialismu; je to tedy společnost, jež se — podle slov Marxových — vyvíjí na svém vlastním základě. Proto tedy přechod od socialismu ke komunismu nevyžaduje politickou revoluci, ale soustavné zdokonalování socialistických společenských vztahů." (Vladimír Ruml: Nové vítězství marxistické dialektiky; Nová mysl, Praha 1961, č. 12, str. 1448).

Ale tento postupný (graduální) historický proces "zdokonalování společenských vztahů" neplyne volně, nýbrž jeho tok je usměrňován násilím, které prostupuje celou komunistickou doktrínou. Současný komunismus je typem totality, která pozůstává ze tří činitelů, jejichž cílem je vláda nad lidem: prvním je moc, druhým je vlastnictví a třetím je ideologie. Tyto jsou monopolizovány jednou a jedinou politickou stranou, soustředující novou třídu. Komunismus sice začal jako ideologie, ale i ta měla ve svém jádru totalitní a monopolní charakter; jako ideologie již dohrává svou úlohu a nemá co nového říci světu. To však neplatí o jeho dvou dalších činitelích: moci a vlastnictví:

"Moc hrála větší úlohu ve všech třech fázích. V revoluci bylo třeba uchvátit moc; v budování socialismu bylo nutno vytvořit nový systém prostřednictvím moci; dnes musí moc zachránit systém. V revoluci, jako v každém druhu války bylo přirozené soustředit se především na moc: válka se musela vyhrát. V období industrializace se stále může považovat soustředění na moc za při-

rozené: vybudování průmyslu nebo socialistické společnosti, pro niž bylo přineseno tolik obětí, bylo nutné. Ale po dokončení toho všeho je zřejmé, že v komunismu je moc nejen prostředkem, ale že se stala hlavním, ne-li jediným, cílem. Moc je cílem samo o sobě a podstatou současného komunismu." (M. Djilas, *The New Class*, F. A. Praeger, New York 1957, str. 169.)

Ve všech těchto třech fázích komunismu je utajena moc jako skrytý, neviditelný, nevyslovený, přirozený a hlavní cíl. Její úloha je silnější nebo slabší, podle toho, jak silná kontrola lidu se vyžaduje v daný okamžik ke splnění stanoveného úkolu. Ale moc vždycky najde dodatečné ospravedlnění v ideologii strany:

"Čistota ideologie, zachovávaná organizační jednotou ve straně i mezi stranami, je na první pohled důkazem takové čistoty, bez ohledu na teoretické a praktické odchylky. Marxisté-leninisté nejsou omezeni ve volbě prostředků, neboť všechny počiny jsou ospravedlněny konečnými cíli a o všech akcích, organizovaných hnutím, tvrdí, že jsou odrazem ideologie. To osvobozuje jeho členy od omezení lidského chování, které se odvozuje z tradičních společenských pravidel. Poněvadž skutečnost se stále mění střetnutím antagonistických rozporů, neustálá změna je prý podstatou života. To znamená, že jakékoliv politické ujednání je již svou podstatou přechodné a že jakékoliv uspořádání váže jen potud, pokud nepřestane přesně odpovídat této skutečnosti. Zpětný pohled osvobozuje komunisty z pout minulosti i přítomnosti." (Zbigniew K. Brzezinski: *The Soviet Bloc — Unity and Conflict*, Harvard University Press 1960, str. 391).

Moc je alfa a omega současného komunismu, který by zanikl kdyby se jí vzdal:

"Ideje, filosofické zásady a morální úvahy, národ a lid, jeho historie a částečně i vlastnictví — to všechno může být změněno a obětováno. Ale ne moc! Poněvadž to by znamenalo, že komunismus se zřekl sám sebe, své vlastní podstaty. Jednotlivci tak mohou učinit. Ale ne třída, ne strana; oligarchie tak nemůže učinit. Vždyť to je smysl a význam její existence." (M. Djilas, *ibidem*, str. 170).

Jde proto o hluboké neporozumění podstaty komunistické ideologie domnívat se, že její vývoj by se dal zvrátit k pólu demokratizace nebo, že by vládnoucí třída se dobrovolně vzdala své moci nebo připustila nějakou liberali-

zaci. Odhodlání bránit nabytou moc všemi prostředky srší z rozhořčenosti následujícího útoku proti takovému druhu gradualismu:

"Pavel Tigríd je vlastně komunista a málem za to trpí od svých 'nesmiřitelných' kolegů v exilu. A proto ho mrzí, že my tady děláme při budování socialismu chyby. K těm chybám by nemuselo docházet, kdybychom dali na něho a jeho rady . . .

"A jak si máme pomáhat k lepšímu socialismu? Nejlepší by bylo, kdybychom k tomu pustili samotného Pavla Tigrída, ten by nám ukázal, jak se buduje. Ale protože s touto eventualitou Tigríd ve své skromnosti zatím nepočítá, dává nám pouze instrukce, a to takovéhle:

"Posledních deset let ve světě i u nás zdá se naznačovat, že jediná politicky reálná naděje československého lidu je v liberalisaci uvnitř KSČ, ve změně v jejím vedení, v jejích klíčových postaveních. Bezprostřední budoucnost československého lidu je úzce spojena s tím, zda se revizionistickým silám podaří pronikat hlouběji a šířeji do orgánů strany, masových organizací, odborových a mládežnických svazů a nakonec i do sídla moci ve státě, do vedení KSČ. Každá funkce v rukou revizionisty je další zbraní v úsilí o nápravu, další baštou na dosud panenské a neprozkoumané půdě vlastního, národního a socialistického úsilí.

"Nuže, tady je recept, jak dělat socialismus a komunismus — rozuměj vlastní a národní — aby se líbil Tigrídovi a jeho chleboďárcům: postupná liberalisace a revizionismus . . . Naším lidem je docela jedno, jestli je nějaký Pavel Tigríd 'gradualista' či 'nesmiřitelný', jestli nás chce 'osvobodit' najednou či po kouskách, jestli je pro zničení komunismu nebo jen pro jeho 'přestavbu'." (Plamen, měsíčník pro literaturu, umění a život, Praha 1960, č. 12, str. 150).

Souhra a vzájemná hra ideologie a moci, jejich vzájemné působení na sebe tak, aby byly v rovnováze, snaha uvést ideologii v soulad se skutečností a ospravedlnit jí každý akt totalitního režimu jako výron nejčistší demokracie lidu, to vše slouží jedinému cíli — zajistit moc vládnoucí třídě.

"Víme, že nikdo neuchvátí moc s úmyslem vzdát se jí. Moc není prostředkem, ona je cílem. Nikdo nezavádí diktaturu, aby zajistil revoluci, nýbrž dělá revoluci, aby zajistil diktaturu. Cílem pronásledování je pronásledování

Cílem mučení je mučení. Cílem moci je moc." (George Orwell: "1984", Signet Books, New York 1956, str. 200).

Komunismus se nemůže vzdát moci dále z toho důvodu, že jeho ideologie ztrácí sílu zvětráním (III, A, 3, c) a pozbývá přitažlivosti. Proto Sovětský svaz zesiluje hospodářské vztahy v socialistickém táboře upevňováním vzájemné vázanosti (Rada vzájemné hospodářské pomoci, zahraniční obchod, Varšavský pakt). Po velkém "tání", vedoucím ke krizi v r. 1956, došlo sice k uvolnění politických vztahů v socialistickém táboře, ale mělo za následek upevnění rovnováhy mezi sovětským ústředním vedením a odstředivými silami národními. Toto uvolnění politických vztahů nepřineslo však větší volnost ve vztahu k Sovětskému vztahu, nýbrž naopak větší vázanost jednotlivých členů socialistického tábora navzájem — a to v důsledku utažení hospodářských otěží.

Hospodářské utužení moci bylo vyváženo uvolněním ideologické jednoty, které bylo průvodním zjevem destalinizace. Ale i zde jsou meze autonomie národní odlišnosti dány cílem světové nadvlády komunismu. Ústupek centralizace byl učiněn v tom, že jednotnost ideologie má být zajištěna smlouváním partnerů místo diktátem tyрана. Jaká pak může být svoboda ve smlouvání o ideologii, když není svobody ve smlouvání o obchodu?

Ideologie ustupuje do pozadí před hospodářskými vztahy, jejichž pouta jsou pevnější. Ale přitom se však nic nezměnilo na konečném cíli marxismu, jímž zůstává jediné moc: udržet moc v diktatuře a urvat moc v demokracii. Zašly doby, kdy komunismus chtěl dobýt světa silou myšlenky, a nastalo období, kdy ho chce dobýt hrozbami a násilím. Na to myslel Chruščov, když vyhrožoval: My vás pohrbíme!

Rozklad ideologie nelze však provést zahraničními pokusy o vštěpování revizionismu na domácí strom komunismu: nikdo nemůže zasít herezi v církvi, ve které nepatří. Ale i kdyby koukol revizionismu se ujala na komunistickém poli a začala nebezpečně bujet, pak by marxismus zůstal věren své historické tradici a prohlásil ji za orthodoxní doktrinu.

Než nelze všechno na světě smíchat dohromady a slít v jednu pochmurnou šed': nesnáší se pravda se lží, ani dobro se zlem. Se zlem nelze koexistovat, ale má-li dobro zvítězit, je třeba o to bojovat.

"Jsme ve světě, který je zajisté zločinný, ale zároveň také proniknut Milostí." (François Mauriac: Cain, Where Is Your Brother? Coward-McCann, New York 1962).

ROZHOVOR S PAVLEM ŽELIVANEM

Ve čtvrtém sešitě Perspektiv ve článku "Na pomezí našeho poznání" Pavel Želivan reaguje na můj článek "Věda — Náboženství — Morálka", který byl uveřejněn v jejich sešitě třetím. Souhlasím plně s pisatelem, že dialog je nezbytně nutný vědecký a kulturní postoj, neboť nikdo z nás nemůže vážně tvrdit, že jeho vědomost vyčerpává beze zbytku příslušné poznání. Proto rád na jeho vývody odpovídám, tím spíše, že jeho kritika je kritikou konstruktivní.

I.

Pavel Želivan vytýká, že ve svém článku užívám zásadně pojmu "věda" jen pro matematicko-fyzikální způsob poznání světa. To je nedorozumění, vzniklé tím, že jsem citoval příklady jen z oborů mně nejbližších, abych se vyvaroval omylům, a nikoliv proto, že tyto obory pokládám za nejvyšší nebo dokonce za jediný vědecký způsob poznání. Být monistou ve smyslu uvedeném Pavlem Želivanem je pro matematika nepřipustné. Snad své stanovisko lépe objasním konfrontací Vedy resp. její filosofie s moderním vývojem metamatematiky. Vedanta popisuje pojem "Brahman" (Duch) takto: "V Něm vše se rodí, když zrozeno v Něm žije a když zemře s Ním splyne." Jinými slovy Vedanta vyslovuje jednotu Ducha a Vesmíru. V souhlase s tím nejabstraktnější větev indické filosofie, Uttara Mimamsa, nazírá na Boha jako na základní jednotící princip imanentní Vesmíru. Jediný důsledek, který z toho může vyvodit matematik, neznalý metamatematiky, je tento: protože x (Bůh, Duch) je Vesmíru imanentní jednotící princip, každý jev Vesmíru lze vyjádřit jako funkci tohoto x , t. j. $f(x)$. To je ovšem vědecký monismus po stránce epistemologické a jeho závěr je nesprávný. Skutečně v metamatematice bylo dokázáno toto tvrzení (Godel): "Každá matematická disciplína spočívá na n axiomech (postulátech). Existuje tvrzení v této disciplíně, které nelze těmito n axiomy ani potvrdit, ani vyvrátit. Když proto toto

tvrzení pokládáme za nový axiom a zvětšíme tak počet axiomů na n plus I, existuje v této disciplíně opět tvrzení, které nelze užitím n plus I axiomů ani vyvrátit, ani dokázat. Tak můžeme neustále pokračovat." Přeloženo do řeči každému laikovi srozumitelné (ale nikoli zcela přesné), znamená to, že matematika nemůže dokázat všechna tvrzení svého pole. Tím méně ovšem můžeme doufat, že se podaří vyjádřit všechny jevy našeho poznání ve tvaru $f(x)$, $g(x)$ atd. Tímto příkladem jsem snad objasnil, proč nemohu být epistemologickým monistou, jak se Pavel Želivan domnívá. Naopak však nesmíme zapomenout, že matematika ve svém překotném vývoji se stává čím dále tím více nezbytným nástrojem jiných vědeckých disciplín. Upozorňuji v této souvislosti na kybernetiku, pravděpodobnost, statistiku a teorii her, které přesahují daleko rámec čisté matematiky a v budoucnosti se stanou podkladem abstraktního popisu jiných polí duchovní činnosti.

II.

Pavel Želivan má úplně pravdu, když dovozuje, že podle mého článku filosofie, teologie a metafysika nepatří do kategorie věd. Neboť odpověď na otázku "jak" (viz můj článek) nutně musí být *jen* kvantitativní, a tedy disciplína, která hledá odpověď na tuto otázku — to je věda — se zabývá vztahy *jen* kvantitativními. Naproti tomu (čistě) náboženství odpovídá na otázku "proč", a to vyžaduje převážně kvalitativní vztahy a popis. Proto teologii, filosofii i metafysiku pokládám za součást náboženství. Znovu však zdůrazňuji, že vnitřní nutnost, podnícená zvědavostí, zvědavostí i skepsí, je právě tak hybnou pákou myslitelů náboženských (v užším i širším slova smyslu) jako vědeckých laboratorů. Ostatně plynulý přechod od filosofie k náboženství je nejlépe vystižen vývinem indické filosofie*, kde teprve nejabstraktnější část, dříve již zmíněná Uttara Mimamsa, je skutečně náboženská v obvyklém smyslu teologie.

III.

Pavel Želivan se pozastavuje nad tím, že jsem zúžil pojem vědy a rozšířil pojem náboženství a přiřkl mu oblasti, které jsou samostatné. Má úplně pravdu se stanoviska (katolického) teologa. Naopak kdo přijme definici náboženství, jak je uvedena v mém článku, musí *nutně* pojmem (čistě) náboženství rozumět více, než jen teologii. Neboť je zřejmé, že kvantitativní popis se může týkat *jen* *mnohoznačnosti*, kdežto kvalitativní úvaha má za podklad *jednoznačnost*. Je tedy věda založena na principu mnohoznačnosti, kdežto náboženství (ve smyslu mého článku) spočívá na jednoznačnosti Vesmíru. Z tohoto stanoviska je ovšem filosofie i umění součástí náboženství — tak, jako tomu bylo v Indii, kde filosofie, umění i praktický život byly založeny na pojmu Brahman. (Následkem toho Indie je země, kde i dnes náboženství řídí prak-

* Uvádím příklad z indického kulturního života, protože nejrozšířenější náboženství — Hinduismus, Budhismus, Křesťanství a Islám — vznikla v Asii.

tický život.) Ovšem oba směry — od mnohoznačnosti k jednoznačnosti a od jednoznačnosti k mnohoznačnosti — se doplňují ve svém cíli, t. j. čisté Morálce, která je poznáním smyslu Vesmíru, to je projevu Boha v mikro — i makrokosmu a v oblasti duchovní.

IV.

Nemohu odolat, abych na tomto místě neuvedl jeden objasňující příklad: Hinduismus je alespoň 3000 let starý a tedy jeho troj-jediný Bůh, Stvořitel-Udržovatel-Ničitel, (Brahma-Višna-Siva) je pojem starý aspoň 3000 let. Naopak je Brahman (rozdílný od Brahma) definován jako "menší, než nejmenší ze všech a větší, než největší ze všech." Tato definice se zdá na první pohled beze smyslu. Matematik však ví, že Indové objevili nulu a tím *trichomii* čísel: "Číslo je buď" kladné, nebo záporné, nebo nula!" *Při tom nula je větší, než největší záporné číslo, a menší, než nejmenší kladné číslo!** Z tohoto příkladu je názorně vidět, jak v Indii náboženství ovlivnilo exaktní myšlení.

V.

V druhé části své rozpravy Pavel Želivan píše "Pojem intuice, jako emotivní a citové odpovědi, která je podle profesora H. duší filosofického a náboženského poznání a uměleckého tvoření, je velmi neobvyklý a nejasný. V eseji jsem nenašel důkladnější vysvětlení." Tato část obsahuje dvě tvrzení, na něž budu podrobněji reagovat:

1. Podle P. Ž. pokládám intuici za hybnou páku náboženského a filosofického poznání, a

2, v mém článku pojem intuice není vysvětlen a je nejasný.

Ad 1. Uvedl jsem výslovně intuici jako jednu ze čtyř cest poznání a zdůraznil jsem, že věda i náboženství užívají všech čtyř, (při čemž věda klade největší důraz na racionalismus.) Výslovně však jsem napsal: "Co činí z muže vědce, je jeho intuicionální reakce na empirismus, která ho od empirismu převede k racionalismu." Uvádím to proto, abych zdůraznil, že pokládám intuici za nutnou (ale nikoli za postačující) podmínku k tvoření *nových hodnot v jakémkoliv úseku intelektuálního života*. Ztracená citace P. Želivana (jistě nikoli úmyslně neúplná) by mohla vést k omylu, který by změnil smysl článku.

Ad 2. Pavel Želivan má pravdu. Pojem intuice v mém článku vůbec není vysvětlen, ačkoliv jej pokládám za velmi důležitý. To je zřejmá vada článku, které jsem si vědom a kterou nedovedu odstranit. Neznám totiž takovou definici intuice, která by

* Pro snadnější porozumění se zde úmyslně nevyjadřuji přesně. V archimedovském číselném systému není ani nejmenší, ani největší číslo, takže užíváme místo toho pojmy "větší než libovolně velké číslo" a "menší než libovolně malé číslo."

nebyla prázdnou tautologií nebo bezvýznamnou hrou se slovy. Musím se tedy omezit na objasnění pojmu intuice na příkladech. První příklad je v definici pojmu Brahman (odst. IV.), která — ač zdánlivě beze smyslu — vedla k objevu nuly. Jiným příkladem je jedna z vlastností, které popisují Boha v křesťanství, totiž, že Bůh je "věčný". To ovšem lidský rozum nemůže pochopit a instinktivně nahrazuje popisem "Bůh je nadčasový, nestárne." Teprve objevením relativity tato věta dostala svoji racionalistickou "raison d'être." Počem Bůh je v křesťanství (právě tak jako Brahman v Hinduismu immanentní celému Vesmíru) ale v křesťanství je také transcendentní) a tedy *jediný, nesouměřitelný a absolutní*. Podle relativity je stáří funkcí pohybu* a pohyb lze definovat jen vzhledem k něčemu. Poněvadž Bůh je jediný, immanentní celému Vesmíru a tedy nesouměřitelný s jinými jevy, nelze mluvit o jeho pohybu a tedy — podle relativity — nemá stáří, je nadčasový. (Vyhýbám se slovu "věčný" z důvodů, které jsem již dříve v textu uvedl.) Třetí příklad je jiného a více osobního druhu: Einstein uveřejnil svou poslední teorii jednotného (vesmírného) pole ve formě čistě geometrické, bez jakékoli fyzikální interpretace. Byl to souhrn postulátů, které Einstein kladl ve formě rovnic na čas - prostor, aby tento mohl být nositelem jednotného pole. Tyto postuláty se týkaly zakřivení časoprostoru a neměly v původní Einsteinově formě nic společného s fyzikálními jevy. K nalezení jejich fyzikální interpretace bylo nutno

1. nalézt řešení jednoho ze systémů rovnic a
2. pomocí tohoto řešení nalézt takové geometrické objekty, které by zbývající — čistě geometrické — rovnice proměnily v rovnice, mající fyzikální smysl.

Einstein neznal řešení ad 1 a proto nemohl a priori znát ani interpretaci od 2. Požadavky ad 1. a 2. nebyly zrovna nejsnadnější. Po delší namáhavé práci se mi však podařilo příslušné rozluštění nalézt ("I slepé kuře najde zrna!") Pak jsem k svému údivu shledal, že jeden systém rovnic ad 2. (který popisuje vlastnosti zakřivení prostoru) je ekvivalentní s tak zvanými Maxwellovými rovnicemi elektromagnetického pole. Když jsem se pln údivu ptal Einsteina, jak to, že zvolil právě tyto rovnice, když přece vůbec a priori nemohl znát jejich fyzikální equivalent, odpověděl se svým příznačným, dětsky naivním úsměvem: "To bylo velmi snadné, pane Hlavatý." To bylo celé vysvětlení! Jsem přesvědčen, že to byla intuice, která vedle Einsteina ke správné volbě s pomínutím všech nástrah a překážek a s pomínutím tvrdé a namáhavé kalkulace.

Jsem šťasten, že jsem aspoň jednou v životě viděl, jak intuice vede genia!

VI

V poslední části své diskuse Pavel Želivan nesouhlasí s mým stotožněním náboženství a filosofie. Protože jeho kritika je kritikou konstruktivní, podává *svůj* výklad pojmu náboženství i pojmu filosofie. Jeho překrásné vyličení poměru člověka k Bohu při-

* Umyslně zde zjednodušuji (snad i za dovolenou mez), abych učinil své úvodní srozumitelnější.

pomíná svou podstatou hluboké meditace Březinovy a dětskou pokoru Dvořákovy "Stabat Mater." Bylo by pošetilé, kdyby laik se chtěl přití se školeným teologem o významu náboženství. Na druhé straně musí právě laik cítit, že Želivanův popis náboženství je ovlivňován křesťanským a v téže míře i židovským a islamským) poměrem člověka k Bohu, poměrem, který bychom marně hledali v Buddhismu a Hinduismu. Bylo kdysi řečeno, že poměr náboženských kultur Východu a Západu je poměrem Indie k ostatnímu světu: zatím co náboženské pojmy čistého Buddhismu i Hinduismu jsou nadčasové a neantropomorfní, jiné náboženské kultury jsou časově vymezeny a jsou antropomorfní, neboť Bůh v nich je příliš vázán na člověka, a člověk, jako třída "homo sapiens", je vázán časem. Kristus se nemohl vtělit do člověka, pokud tuto planetu ovládali trilobiti.

Pavel Želivan definuje úkol filosofie takto: "Filosofii jde o čistou křišťálovou pravdu samu o sobě a v sobě." Pro mne je toto úkolem čistého náboženství a čisté vědy, jež různými cestami mají nalézt Pravdu, *nezávislou na čase, prostoru i člověku*. Při tom obě tyto cesty k poznání nejsou samoúčelné, nýbrž jen *prostředkem k objevu čisté absolutní Morálky. Ta je poslední odpovědí na otázku po smyslu a Zákonech Vesmíru, to je po smyslu projevu Boha.*

VÁCLAV HLAVATÝ

Dnes mnoho vědců, kteří zapomenují obnovit své úzkosti dotekem se skutečností, pokrývají závojem obvyklých řešení taje Života. A vědci, ztracení zkoumáním podrobností nebo jdoucí po falešné cestě materialismu, nechápou, jak zní ve smyslu jejich vlastních vědeckých výbojů základní otázka Budoucnosti. Utopeni ve slovech, jež si vytvořili, lidé už už ztrácejí z očí vlastní Problém — takže již nerozumí smyslu toho, co odkrývají svou vlastní zkušeností.

Pierre Teilhard de Chardin: *Lidská energie*

— a Praha píše dále . . .

Petr Den

Čím déle exulant neviděl Prahu, tím více o ní sní. Praha-sen mu nahrazuje Prahu-skutečnost, nahrazuje mu Prahu takovou, jakou ji znal, dokud v ní bydlel. Exulant pomalu a jistě zapomíná na její trafiky, v nichž se pět nebo deset cigaret balilo do papírků, zapomíná na kladku elinky jedenáctky, věčně vyhákovanou, zapomíná na kominíka se žebříčkem a zatočenou štětkou v ruce, jehož jsem za šestnáct let v Americe neviděl ani jednou. Pražský denní život se mu pomalu a jistě zahaluje do jakési milosrdné mlhy, z níž vyrůstají jen pražské věže, pražské mosty, pražská historie — tvůj sen. Tvá Praha jakoby odkládala nůše a zástěry svých trhovkyň a staré župany svých domovnic, a oblékala si háv královský. A v tomto pyšném hávu kráčí tvým snem ve slavném průvodu, na který se dívají její dějiny, kráčí za hlaholu svých zvonů — kam?

Ano, kam? Exulant nezná odpověď na tuto otázku, ví jenom, že nekráčí tam, kam ji ukazují její dnešní páni — už proto ne, že Praha měla vždycky svou hlavu, a že byla tak často jinde, než ji chtěli mít její dočasní vladaři. Praha šla historií vždy kam sama chtěla jít, překračujíc úmysly svých pánů, často nohama bosýma, vždycky však s důstojností královny.

To nové a snové chápání Prahy exulantem, vyvolané jeho dlouhou nepřítomností, která přehlíží všední podrobnosti a dovoluje vidět větší obrysy, způsobuje, že jeho vlastní osobní zkušenosti jsou pomalu a jistě zatlačovány zkušenostmi jiných lidí, zkušenostmi cizími. Zkušenostmi, které vyhrávají nad

jeho vlastními, poněvadž jsou hlubší, věčnější a básnicktější: exulant chť nechť začne Prahu vidět očima poetů a spisovatelů, a začne s nimi tvořit spolek pražských ctitelů, tento divný klub lásky a žárlivosti. A tu ve svých denních i nočních snech začne chodit nikoliv Prahou svojí, nýbrž Prahou kalíšníků, alchymistů a zázračných rabínů, Prahou mistra Kampána a F. L. Věka, Prahou pantáty Bezouška a pana Broučka, Prahou nerudovskou i seifertovskou. Začne chodit nejen Prahou českou, nýbrž i Prahou evropskou a světovou. A čím více exulant touto literární a snovou Prahou chodí, a čím víc a hlouběji se ji učí milovat, tím jasněji chápe, že Praha nemá jen jednu dimenzi, že je xdimensionální, že jedním z jejích nejčarovějších kouzel je její rozrstvení, jež jako kulturní spektrum ji učinilo zajímavější, než jsou jiná zajímavá města, a tajemnější, než města jen tajemná. Vedle Prahy lidové ode dávna existovala a ještě existuje Praha aristokratická, vedle Prahy křesťanské i Praha židovská, vedle Prahy věčně české i Praha občas německá — a ne jenom německá: i francouzská a italská a španělská a nevím ještě jaká. Vedle české Prahy vždy existovala Praha všelidská — její gotika je všelidskější než gotika Francie, její baroko všelidskější než baroko Říma. Jen v Praze takto všelidské mohl být za Karla IV. napsán "Ackermann von Boehmen", v němž se život hádá se smrtí, jen v Praze mohl být skutečně doma Faust a první robot Golem, jen v ní se mohl Mozartův Don Giovanni poprvé propadnout do pekelných plamenů, jen v ní mohl tvořit takový Rilke a Kafka. Ký div, že i cizinci postřehli složitě a zauzleně snové ovzduší Prahy, a že všichni fantastové, všichni alchymisté snů, hledající v lidském podvědomí kámen mudrců, v ní našli svůj vlastní duchovní domov! Pamatujete se, že v první republice italský vyslanec v Praze Pedrazzi napsal o Praze knihu, básnicky laděnou, v níž svou milku opěvuje jako druhou Florencii nad Alpami?

Ne, nebojte se, nebudu dělat přednášku o tom, co a kdy jaký cizinec o Praze řekl nebo napsal. Chci se nyní zmínit jen o jednom, komu Praha vyloženě učarovala, a který se zapsal do klubu jejích žárlivých ctitelů. Je to Jorge Luis Borges, Argentínan, o kterém se jako o spisovateli stále víc mluví, a o kterém my Češi víme tak málo. Ve své nedávno v Americe vydané knize povídek s názvem "Ficciones" neboli "Výmysly" má i povídku, která se jmenuje "Tajemný zázrak", a která jedná nejen v Praze, nýbrž i o Praze. Jorge Luis Borges ji napsal v Buenos Aires v roce 1943. Povídka má ve stručnosti asi tento obsah:

Jaroslav Hladík, autor nedokončené tragédie "Nepřátelé" a badatel o ne-

přímých židovských předcích Jakoba Boehme, usne 14. března 1939 ve svém bytě v Celetné ulici. Zdá se mu, že pokračuje ve hře v šachy, kterou již od staletí hrají mezi sebou dvě velké pražské židovské rodiny. Neví, jak má za jednu z nich táhnout, tah nelze oddalovat, poněvadž čas k němu je hlášen vždy všemi pražskými zvony . . . Zvony udeří, náš hrdina se probudí, aby zjistil, že Celetnou ulicí znějí německá komanda a hrčí nacistické motocykly. Týž den večer je Hladík zatčen, nemůže popřít, že je židem, že podepsal nějakou listinu proti Anschlusu, že špiní památku Jakoba Boehma. Je odsouzen k smrti zastřelením, poprava stanovena na 29. březen v devět hodin ráno. Náš hrdina, čekaje, nehrdině umírá tisíci smrtí, ač mu rozum říká, že až do 29. března, tedy ještě několik dní, je nesmrtelný. Má čas myslit na své nedokončené drama "Nepřátelé". Divná je to tragedie. Hladík ji píše veršem, aby diváci ani nachevli nemohli zapomenout na její neskutečnost, jež je nutnou podmínkou umění. V tragedii baron Roemerstadt je ve své knihovně paláce na Hradčanech navštěvován různými podivnými lidmi, kteří usilují o jeho bezdůvod. Jedním z jeho nepřátel je jakýsi Jaroslav Kubín, který se zblázní a myslí, že je sám baronem Roemerstadtem. Pravý baron jej zabije, Kubík však se vrací a živ sedí v knihovně, vše se v třetím jednání má opakovat jako na počátku prvního, divák pozoruje, že Roemerstadt není než bláznivý Kubín, a že žádné drama se neodehrávalo: jde jen o snové delirium, v němž Kubín věčně žije a obživuje . . . Ale třetí jednání není napsáno, a odsouzený autor prosí Boha, aby mu popřál ještě jeden rok života, aby mohl dokončit své drama, aby nezemřel beze stopy, aby byl nesmrtelný jako autor velké fikce, jako velký literát. Avšak již je zde noc před popravou, kterou Hladík prožívá tak hrůzně jako vězeň z našeho "Máje". Teprve k ránu usne, a zdá se mu, že se hrabe v starých knihách Klementina, kde mu padne zrak na řádku takto znějící: "Čas k dokončení tvého díla se ti tímto uděluje!" Ale již je ráno, vězeň je probuzen a doveden na dvůr, na němž ponuře stojí četa vojáků. A již je postaven ke zdi, již slyší komando, když — čas se zastaví! Hladík má dost času přidávat hexametr k hexametrům posledního jednání, škrtat a psát znovu, má čas poslouchat hudbu svých veršů, má čas se usmát při dokončování svého díla . . . Neví, že zemřel salvou z pušek 29. března v devět hodin a dvě minuty ráno.

Takový je asi obsah Borgesovy povídky, nazvané "Tajemný zázrak". Jen zdánlivě je jejím hrdinou Jaroslav Hladík — pravou hrdinkou je Praha. Praha fantastické skutečnosti, Praha snů, Praha podvědomí, Praha literární a Praha všech dob a časů — jako jsou ty knihy její klementínské knihovny.

Povídka má jen asi osm nebo deset stránek, a přece z ní zvoní pražské zvony, voní a smrdí pražské trhy, přece se v ní ozývají kroky dávno zemřelých ve starých pražských palácích. Vše je, jak jsem již řekl, fantastické a někdo by řekl neskutečné: co pak se někdy nějaký pražský Žid jmenoval Jaroslav Hladík? Není však právě toto spojení nějakým divným amalgamem snového pražanství, skutečnějšího než sama skutečnost? Nevystihl Jorge Luis Borges věčnou atmosféru Prahy v Buenos Aires lépe, než mnohý spisovatel v ní bydlící? Neviděl i pražský Kafka Ameriku, v které nikdy nebyl, ve svém fantastickém románě přesněji, než ji viděli a vidí mnozí Američané? Není argentinský spisovatel právě Kafkovi mnohým povinnován? Není Praha fantastická, Praha snů, skutečnější, než Praha denně viděná očima otupenýma zvykem a všedností? Nevidíme my exulanté královskou Prahu lépe, než kdokoli jiný?

Pražská povídka Argentinána Jorge Luise Borgese mi voní jasnovidectvím. Zdá se mi, že ne jenom Jaroslav Hladík dostal před svým koncem lhůtu k dokončení svého díla. Zdá se mi, že tuto lhůtu dostala sama Praha. Jeť mi autorkou dosud neukončeného díla, díla o svých nepřátelích. Jako v Hladíkově nedokončené tragedii mrtví se opět a opět objevují a usedají na místo živých, věčný koloběh svobody a poroby trvá a Praha píše nové a nové hexametry svého dramatu. A v jedné staré knize v zaprášené polici starobylého Klementina je napsáno, že "čas k dokončení díla se jí tímto uděluje."

NAD "DĚJINAMI ČESKÉ LITERATURY"—*dr. Antonín Kratochvíl*

I.

Od zimního semestru 1948 se na československých universitách na řadu let prakticky přestaly přednášet v soustavném sledu dějiny české literatury. V éře koženého dogmatismu se většinou rozebíral odkaz "mistra kultury", Julia Fučíka, dále pak komunistických básníků Neumanna, Wolkera a dalších — syntetická práce na dějinách literatury byla znemožňována především Nejedlého akcemi přehodnocování tradic a dědictví minulosti, a od ledna 1952, kdy se ujal vlády nad československou kulturou Ladislav Stoll, nastala éra vylučování autorů z literatury, jak se stalo např. Jaroslavu Seifertovi a celé řadě dalších. Kádrová politika zasáhla úderně do novodobých dějin české literatury, a podle Frant. Buriánka TVORBA do roku 1952 vydala nejeden literární zatykač. Jestliže se někde do konce éry nejtuzšího dogmatismu (do roku 1956) přece dějiny literatury probíraly — tak se ve třech hodi-

nách probralo celé české písemnictví od Dalimila až po mladofrontovní frézismus a údernictví. Nicméně od roku 1954 započaly v Ústavu pro českou literaturu při Československé akademii věd přípravy pro vydání dějin české literatury napsaných z eminentně marxistických pozic. Charakteristiku oblasti literárně-historického bádání tohoto období napsal prof. Jiří Rys do exilové literární revue ARCHA (č. 4/6-1962, str. 124) Rys říká zhruba toto: V dubnu 1955 v rozhlasovém interview zdůraznil akademik Jan Mukařovský, ředitel Ústavu pro českou literaturu ČSAV, že se právě ukončuje první díl Dějin české literatury, který pod jeho redakcí má v příštích měsících vyjít — trvalo to další čtyři roky než ohlášená kniha mohla vyjít. Zachycovala období starší české literatury až po barokní epochu. Druhý díl, který vyšel o rok později (1960) si všiml písemnictví národního obrození do roku 1948. Tyto dvě publikace jsou dosud jediná žeň literárně historické vědy po komunistickém puči 1948 — těch několik literárně-historických pamfletů Stolla, Pachty, Štefánka či Petrmichla, všimajících si jen

dílčích úseků krásné literatury, nebo jen určitých literárních forem (poezie, divadlo atd.) nelze brát notoricky vážně. — Asi tolik Jiří Rys. Souhlasím s tvrzením prof. Ryse, že první dva díly Dějin literatury české jsou dosud jedinou vědeckou syntetickou prací čs. literární vědy po komunistickém puči — je ovšem nutno dodat, že třetí díl Dějin se nemůže již řadit k prvním dvěma, jeho vědecká úroveň je podstatně nižší (jak uvidíme v příštím samostatném referátu) a v některých závěrech opouští i problematickou úroveň pražské marxistické školy a upadá do pamfletismu — důvod je celkem jasný: je to jednak změna linie strany a likvidace éry revizionismu, která byla prakticky jediným literárně-politickým ventilem, jednak složení redakčního kolektivu třetího dílu (pod vedením Miloše Pohorského) nedá se porovnat s vědeckou erudicí autorů prvních dvou dílů.

* *

Celé dílo má obsahovat asi 2000 a má být rozděleno do 4 knih. Český literární vývoj rozdělují autoři do čtyř úseků — z nich první zabírá dobu od staroslověnských památek až po ukončení barokní epochy, druhý svazek zachycuje literaturu národního obrození a třetí díl pak písemnictví druhé poloviny XIX. stol. Závěrečný díl má pak podat obraz nové české literatury do roku 1945. K poslednímu dílu má být připojeno několik výhledových kapitol o komunistické literatuře po puči 1948. Redaktorem prvního dílu Dějin české literatury (*Starší česká literatura*) je brněnský poúnorový univerzitní profesor Josef Hrabák, odchovanec

kroměřížského arcibiskupského gymnasia. Členy autorského kolektivu byli Antonín Škarka, Jiří Daňhelka, František Svejkský, Eduard Petrá, Emil Pražák, a také Zdeňka Tichá, i když v autorském kolektivu není přímo uvedena.

V prvním dílu Dějin autoři se snažili střídání částí syntetické, zachycující a charakterizující vývoj literární tvorby v každém období v souvislosti s komunistickým pojetím třídního (společenského) boje. Podle této koncepce existovala vždy literatura třídy vládnoucí a literatura třídy ovládané — tato koncepce prochází celými dějinami českého písemnictví až do února 1948 — kdy podle marxistických ideologů existuje již jen jediná literatura: "literatura vítězné epochy socialismu."

Na koncepci střídání syntetických kapitol s kapitoly monografickými je sympatické, že autorský kolektiv pod Hrabákovým vedením zdůraznil individualismus jednotlivých spisovatelů staré české literatury. Poplatnost (alespoň vnější) tendencím vládnoucí strany zaplatil autorský kolektiv novou hierarchizací látky — patheticky vyzvedl literaturu "společensky angažovanou", (aktuální satirickou, retorickou a písňovou tvorbu charakterizující tendenčně některé politické události, sem patří také politické skladby husitské doby.).

Samostatnou kapitolu by vyžadovalo baroko — autoři mu věnovali daleko více pozornosti než by čtenář předpokládal — tím se odlišili od části sovětské a konečně i české literárně-historické skupiny, reprezentované starými komunisty typu

Franka Wollmanna, kteří prostě umění baroka nechťejí vidět a nebo nuceně od něj odvracejí oči. Typickým příkladem je toho Wollmannova polemika ve Slavii č. 4 (1959-1960, str. 533-34): "Tzv. baroko v slovanských literaturách." Wollmann a řada dalších dorosteneckých odpůrců Arne Nováka, dokresluje stanovisko k baroku, které do let třicátých zastávala ateisticko-buržoasní skupina tzv. literárních kritiků — proti nimž vystoupila škola vedená Pekařem, Novákem a mladší generací většinou po komunistickém puči vězněnou (Zd. Kalista, dr. Renč a dalšími). Hrabák přiznává podle nově objevené rukopisné tvorby, že období literárního baroka je stále ještě nedostatečně prozkoumáno a zpřístupněno, a že představuje velkou oblast pro literárně-historickou práci a že knihy V. Bitnara (Zrození barokového básníka), J. Vašici, Zd. Kalisty a dalších zdaleka nevyčerpaly bohatství barokního umění — je to poprvé po únoru, kdy je mezi prameny, i když velmi kuse, uváděn vězněný tehdy Zd. Kalista. Souborně pak říká o těchto badatelích, že jejich práce jsou ovšem psány jen z posic "obránců katolického baroka" (Str. 389).

Pro nedostatek pramenů v exilu a pro nemožnost ověření si některých závěrů Hrabákova autorského kolektivu — nemůže být kritika Dějin zcela vyčerpávající. Poukází jen na několik výrazných nepřesností, které padají především na účet Františka Svejkovského.

Svejkovský v kapitole "Rozkvět měšťanské literatury" píše o závažnosti latinské gramatiky Slováka Vavřince Benediktioho z Nudožer (1555-1615). Jméno tohoto

filologa je v knize 10 zkomoleno — správně má znít: Vavřinec Benedikt z Nudožer. V díle jako jsou Dějiny literatury se musí dávat pozor především na psaní jmen — není možno transkribovat Benedikt z Nudožer, nebo dokonce Nudožerský. V latinském textě se tento slovenský filolog sám podepisoval Benedictus.

Katelepsií Dějin bychom mohli označit nesourodost literárních stylů 6 autorů kolektivu, a to jak po stránce úrovně obsahové tak i skladebné — tuto nesourodost se nepodařilo uhladit ani Janu Mučkařovskému, který je editorem celého díla.

II.

Druhý díl Dějin české literatury je věnován písemnictví národního obrození. Seřadil jej autorský kolektiv pod vedením prof. dr. Felixe Vodičky (Karel Dvořák, Rudolf Havel, Marie Řepková a Vladimír Štěpánek).

Písemnictví českého národního probouzení je v české literatuře zpracováno poctivě a množství materiálů bylo vydáváno v řadě edic. Pozornosti, které se obrození dostalo, nezaznamenala žádná z dřívějších epoch české literatury. Rovněž synteticky bylo obrození zpracováno vyčerpávajícími pracemi Jakubce, Vlčka a nebo konečně kolektivní práci Literatura XIX stol. Po této stránce měl Vodičkův kolektiv práci značně usnadněnou a jeho vlastním posláním bylo v podstatě našroubovat marxistické pojetí na vývoj národní literatury. Národní obrození chápeme v první řadě jako obrození jazyka národní osvěty a kultury při čemž nemalou roli hrály západoevropské vlivy — velkým

krokem vpřed, i když ovšem zdaleka ne tak významným, jak se někdy zdůrazňovalo — byl tolerantní patent, „náboženský liberalismus.“ Koncepti Vodičkovu stanovila strana poučkou, že „národní obrození je synthesis ideologických jevů, které charakterisují období rozkladu feudalismu a souvisí s formováním novodobého buržoasního národa. Literární díla jsou jen odrazem společenské reality (ideologickou nadstavbou).“

Z této stranické katechese se podařilo Vodičkovu kolektivitu — tak jako v prvním dílu Hrabákovu kolektivitu v podstatě šťastně uniknout, člověku napadne staré obrozenecké přísloví o vlku, který se našel a koza přece zůstala celá. Redaktoři obou prvních svazků neroubovali marxismus na stylistickou stránku díla — ve vnitřní koncepci však první dva díly marxistické nejsou. Člověku to mnohdy připomíná úvodníky z nekomunistických deníků, které psali krátce po únoru „obrození poslanci“ nekomunistických stran. Vzpomínám si na radu bývalého šéfredaktora Lidové obrody v Brně Pavlíka-Sychry, poslanci Emilu Vojancovi: „Přidej do každého odstavce slovo socialismus a pak Ti to mohu otisknout.“ Nedostatkem kolektivního díla se může stát nestejnost hodnocení určitého literárního zjevu, tato nelogičnost v druhém dílu akademických Dějin se projevila v částečně protichůdném hodnocení logiky osobnosti Máchova díla u Štěpánka a Karla Dvořáka.

III.

Závěrem ještě poznámku k celkovému pojetí Dějin české literatury. Novum prv-

ních dvou dílů měla být důsledná aplikace historického materialismu na starší českou literaturu. Hlavní úkol studia byl autorům položen požadavkem zjišťovat ve starém českém písemnictví ty prvky, které byly rozhodující pro to, aby literatura splňovala společenské úkoly různých období. Smyslem odhalení tohoto požadavku mělo být to, co ve starší literatuře je pro dnešek podnětné a dá se aktualizovat. Hrabák i Vodička (a můžeme předpokládat, že za souhlasu hlavního editora celého díla akademika Jana Mukařovského) se postavili na integrální metodu historické analýzy, a tím odmítli dřívější komunistické práce, které metodami pochybné aktualizace napáchaly v období dogmatismu značné škody v literární vědě, pokud se o ní jako o vědě vůbec dalo mluvit. Ovšem poplatnost komunistické straně v těchto prvních dvou dílech je v tom, že autoři se neodvážili srovnání se západoevropskou středověkou literární tvorbou. Úplně tak opominuli universalismus středověké společnosti, v níž specifickou úlohu hrála latina jako mezinárodní vzdělánecký jazyk. Proto i středověká produkce naší národní literatury se neobejde bez srovnávacích pohledů. Normativní latinské literární teorie se transponovaly i na tvorbu v národním jazyce, a byly pro všechny západoevropské a středoevropské literatury eminentně společné — uzavírám: jedině správných členěním literatury je členění na epochu románskou, gotickou, renesanční a barokní.

ŠEST STUDIÍ O NOVÉ ČESKÉ LITERATUŘE od Josefa Hrabáka

V městech dále od Prahy vycházejí někdy zajímavější knihy, než v centru komunistické moci. Krajské nakladatelství v Brně vydalo ve své Edici Hosta do domu výbor statí o nové české literatuře od literárního teoretika Josefa Hrabáka. Autor v nich osvětluje otázky regionalismu v kulturním životě, rozbírá problematiku nové české komunistické satiry a románové prózy s tak zvanou budovatelskou tematikou. Petr Bezruč je Hrabákovi nejvýznamnější ze spisovatelů, kteří chtěli svým dílem sloužit potřebám určitého regionu, vytvořil však dílo celonárodního významu, což nelze říci o próze Josefa Uhra a Mahenově "brněnském" románu. Bezruč mohl být chápán jinak "vybraným publikem" v Praze a jinak doma. V Praze mohl být chápán více esteticky a literárně, i místní jména, která Bezruč užívá, se v literárním středisku mohla chápat méně realisticky a více symbolicky. Což je vše jistě pravda, Hrabákem, dobře viděná, a s kterou může souhlasit každý, kdo nemusí přísahat na socialistický realismus v literatuře. Bezruč jistě psal z realistické a sociální potřeby svého místa a svého okolí, stal se však celonárodním básníkem proto, že národní a sociální realitu dovedl literárně a esteticky přelít do trvalejších tvarů.

V další studii Hrabák přísně kritizuje satirické pokusy Václava Laciny a jiných, a říká, (stránka 162) že "cesta k účelné satirě, po které naše společnost volá, nevede přes samoúčelnou slovní kritiku a parodii, nýbrž přes pádnost obsahu a přes

umění vidět podstatu jevů." Výborně! Hrabák velmi moudře se ovšem vyhnul odpovědi na otázku, jak dlouho by satirik, který by v Československu viděl podstatu jevů, se mohl procházet po Praze, neřknu-li vydávat svá díla.

Poslední kapitola, nazvaná "Několik poznámek o románové próze s budovatelskou tematikou", správně tepe její sklon k schematizování, k abstrakci a její ubohost v popisování oblasti erotické. Zde na každém řádku vidíme, že si autor ukládá zdrženlivost, aby otevřeně neřekl, co si o této "výrobní" literatuře, ohraničené "Cestou otevřenou" od Aleny Bernáškové a "Hladovým kamenem" K. F. Sedláčka, myslí. Nakonec své úvahy se Hrabák ptá, kdy "bude možno vytvořit opravdu velký román, hodný velikostí naší doby." My zde venku si zdrženlivost ukládat na štěstí nemusíme, a můžeme naplno říci, že nenazýváme velkou dobu, která nemá velkou kulturu, k níž patří i velký román.

PETR DEN

ČTENÍ O MORAVSKÝCH BRATŘÍCH

Universum Press, New York.

Září 1962. 58 stran.

Drábkovy kapitoly o Moravských bratřích jsou pokusem vyplnit mezery v historii jedné z nejpohnutějších dob českého národa; mezery, které český emigrant ve Spojených státech pocítuje zejména navštívil-li střediska Moravských bratří, Betlehem v Pensylvánii, nebo Salem v Severní Karolině. Návštěvník těchto míst je zprvu poněkud zmaten; v myslí mu

vyvstane otázka, jaký je vlastně rozdíl mezi Husity, Českými bratry — a zdejšími Moravskými bratry, kteří jsou mu oficiálním průvodcem představeni jako Němci. Malá informační knížka by návštěvníku velice usnadnila objasnění pojmů.

Autor se pokouší v osmi kapitolách načrtnout historii a ideologii Jednoty Bratrské od jejích prvopočátků až po dobu přítomnou. A to je, i pro zkušeného historika, úkol velmi nesnadný, k němuž je zapotřebí rozsáhlých pramenů a podrobného studia. Musíme ocenit Drábkovu snahu dát nám, také exulantům, něco pozitivního z naší historie, a ukázat nám, jak se duchovní filosofie Jednoty udržovala a vyvíjela, když byla přesazena ze střední Evropy do zcela odlišného amerického prostředí v první polovině osmáctého století. Určitá fakta, jak historická, tak teologická, byla snad podána jinými přesněji a objektivněji; často máme dojem, že pisatel byl veden více láskou a vírou, než přísnou logikou historických fakt.

Zatím co život, snažení a úspěchy prvních Moravských bratří na americkém kontinentě jsou popsány barvitě a velmi zajímavě, a kapitola o putování jedné z Kralických biblí až s dojemovou prostotou, v jiných kapitolách, zejména v těch, které pojednávají o počáteční historii Bratří v Čechách a na Moravě, je mnoho omylů. Také kapitola o národnosti exulantů, Moravských bratří, a teorie, které autor, byť i v dobrém úmyslu rozvíjí, nejsou dostatečně podloženy. Bylo by možno tyto omyly vyjmenovat a

dokázat historickými prameny; ale proč nedat čtenáři možnost se zamyslet a třeba si najít příležitost si o této době něco přechíst? Neboť není pochyb, že autor nepodává tuto knížku jako dílo konečné. A vzbudil-li v nás, Češích exulantech, jiskru touhy, nebo, chcete-li, trochu zdravé zvědavosti dovědět se o tomto tématu více, pak jeho řádky byly úspěšnější, než mnoho jiných knih odborné literatury.

JOHN I. PAV

JAN VLACH A F. Z. EBERL

Českou uměleckou obec v Paříži stihl krátce za sebou dvojí smutek: náhlé úmrtí 59 letého sochaře Jana Vlacha a odchod malíře F. Z. Eberla, který zemřel v Řijnu po delší nemoci ve věku 74 let. — Jan Vlach, rodák z Blovic u Plzně, prošel v mládí krátce Itálií a Londýnem, ale usadil se v Paříži, kde vystudoval sochařství na Akademii výtvarných umění. Rodinův žák, prof. Jean Boucher, si jej srdečně oblíbil, a od něho se Vlach naučil ovládat portrétní umění v živě impresionistickém pojetí, v němž si razil úspěšně cestu kupředu. Dovedl dát svým modelům, ať oficiálním (bronzoové busty pres. Masaryka, Beneše, malíře Fr. Kupky, profesorů Eisenmanna, Meilleta, D. A. Lowrieho aj.) či přátelům (básník Castagnou, spis. Roger Caillois, kritik Dr. Mičko, B. Svatoš, generál Faucher, L. Brzický atd.) i při zjednodušené technice nejen skutečnou podobu, nýbrž i zachytit a podškrtnout jejich charakter. Vytvořil též několik zdařilých velkých soch a pomníků, Boxéra, Ikara, Dumesnila de Grammont a před

smrti pracoval na pomníku spisovatele-letce Antoine de Saint-Exupéry.

František Zdeněk Eberl, pražský rodák, prošel krátce Mnichovem, ale v r. 1912 se usadil v Paříži a náležel svým dílem k pařížské škole, v níž hrál svého času přední úlohu. Dovedl jedinečně zachytit postavy z pařížského polosvěta, nevěstky a pasáky, kterým dával spíše melancholický ráz intimní poesie než drsnou realitu. Patřil mezi přátele Francise Carca a Pierre Mac Orlana, jejichž spisy ilustroval. Třebaže v poslední době, po návratu z Monaka, kde po léta bydlel, žil v ústraní a nezúčastňoval se již výstav, pařížská kritika zaznamenala jeho úmrtí s politováním, a napsala, že dějiny současného umění budou muset k němu přihlížet, i když se dnes snad zdá, že události a záliby jej předběhly.

J. JÍRA

TŘETÍ SESTRA

Hra o dvou dílech od Paula Kohouta. Vydal Orbis, Praha, 1961.

Pavel Kohout, který mimo jiné napsal i hry *Dobrá píseň* a *Zářijové noci*, má doma i ve státech, ovládaných komunisty, značné úspěchy: u držitelů moci proto, že je poslušným obdivovatelem komunistických časů, u obecnstva proto, že bře své figurky ze současného života a dává jim do úst vejšplechce, hodné hubatých pražských domovnic a pepiků. Nikdo mu neupřel dramatický talent: i ve hře *Třetí sestra* se nebojí novotářských triků, autor v ní zpívá songy, herci mluví do obecnstva, vzpomínka na mrtvou

matku tří sester se inkarnuje na své taré pohovce v ještě starším pavlačovém domě, a komedie se proplétá s tragedií jako u samotného Shakespeara . . . Škoda, že děj je nesmírně tenoučký a celá tendence hry mizerná.

Obsahem hry je nepravděpodobný příběh o třech sestrách, hledajících každá svého otce — a také své štěstí. Kohout prý chce dát na jeviště hledání mladých. Co vlastně hledají, to neumí vyložit ani autor v dlouhé "režijní poznámce", připojené v knize. Poznámka mluví o režii málo, za to v ní autor vykládá rozvláčně charakteristiku jednajících osob, patrně proto, že si není jist o svém dramatickém umění. Jak se sluší a patří, postavy se dělí na špatné a dobré, to je na buržousty a komunisty, a pak na ty, "o které se hraje." Staneš-li se během hry dobrým komunistou, jsi spasen, nepovede-li se ti to, jsi zatracen do věčnosti. *Třetí sestra*, v níž jen titulní role má něco lidskosti, a tepla, je tedy dělána na předem danou tézi, ač to Alena Urbánková ve svém Doslovu ke hře popírá, tvrdíc, že "je to hra o lidech." Dobře, že se to dovidáme v mimojevištních textech — jinak bychom mohli myslet, že se na scéně pohybuje jen schemata, komunistickou ideologií narychle vycpaná.

Kohoutova schemata jsou v této hře lidé nepopsatelně přizemní, ubití komunistickým prostředím, a jejich obyčejnost číší vulgárností a sprostotou. Jsou to lidé, starající se jen o mléko a karbanátky, o "pivčo" a to, aby plyn neutíkal. Jsou to lidé, kteří nemohou hrát žádnou roli v národní kultuře, v lokální a tím méně

světové, a přece autorův songový leitmotiv o nich zpívá, že oni to byli, kteří zaplašili pravěkou tmou pochodní komunismu a "prosekali Lidstvu cestu temným ledem Kosmu!" (Co všecko za komunistů dostalo velká písmena!) Čtenář Kohoutovy hry se dále maně ptá, z koho vlastně si autor dělá legraci? Z komunismu, z diváků nebo ze sebe?

PETER DEN

OPRAVA CHYBY TISKU: Na konci fejetónu o Karlu Poláčkovi na stránce 44 čtvrtého sešitu *Perspektiv* omylem vypadla poslední věta. Poslední odstavec fejetónu čti takto:

"Dávno umřelo milování a ještě nad ním modro je", jak napsal Josef Hora v "Bouřaném domě." Modro jeho prosté duše a naší nostalgie.

Svět, viděný pokusně z lidské roviny, je nesmírné tápání, nesmírný výzkum, nesmírný útok: jeho pokroky nejsou možné bez mnoha neúspěchů a mnoha raněných. Trpící, ať již patří ke kterémukoliv druhu, jsou výrazem tohoto stavu, krutého, ale ušlechtilého. Nepředstavují živly zbytečné a méněcenné. Vždyť se obětují pochodu kupředu a triumfu všech. Padli na poli cti a slávy.

Pierre Teilhard de Chardin: O významu a tvůrčí hodnotě utrpení.